

BARNEOMBUDET

Utdanningsdirektoratet
Postboks 9359 Grønland
0135 OSLO

Vår ref:
19/00375-3

Saksbehandler:
Kjersti Botnan Larsen

Dato:
18. juni 2019

Hørings svar - forslag til nye læreplaner

1. Innledning

Barneombudet takker for muligheten til å gi innspill til læreplanen for grunnsopplæringen. Vi vil berømme direktoratet for prosessen med fagfornyelsen, og muligheten for å gi innspill også tidligere i prosessen. Vi ser at mange av våre tidligere innspill er i varetatt.

Vi har innspill til følgende læreplaner:

- læreplanen i samfunnsfag for grunnskolen
- læreplanen i samfunnsfag fellesfag
- læreplanen i KRLE
- læreplanen i naturfag
- læreplanen i engelsk
- læreplanen i norsk

Vårt høringssvar er også levert i høringsverktøyet deres.

2. Læreplanen i samfunnsfag grunnskolen

Her er våre innspill til læreplanen i samfunnsfag for grunnskolen.

Spørsmål 1. Uttrykkjer læreplanen tydeleg det viktigaste som alle elevane skal lære?

Barneombudet takker for muligheten til å gi innspill til høringen. Vi ser at mange viktige tema er fanget opp i kompetansemålene i forslaget til læreplan i samfunnsfag som er sendt ut på høring. Vi synes også at forslaget har mange forbedringer sammenlignet med skissen, og vil berømme den jobben som er gjort siden sist. For Barneombudet er det viktig at mange av endringene som er foreslått blir fastsatt.

Faget dreier seg om å forstå samfunn i fortid, nåtid og fremtid. Her er sentralt innhold å bidra til at elevene får ferdigheter til å utforske, tenke kritisk og se samfunnsmessige sammenhenger. Dette handler om identitetsutviklingen til den enkelte og om de forskjellige fellesskapene menneskene inngår i. Andre tema som trekkes frem er minoritetsperspektiv, særlig samiske fellesskap og identiteter, og aktivt medborgerskap.

Postadresse:
Postboks 8889
Youngstorget
0028 OSLO

Besøksadresse:
Karl Johans gt. 7
0154 OSLO

E-post:
post@barneombudet.no
Tlf: 22 99 39 50
Org.nr: 971 527 765

www.barneombudet.no

Slik vi ser det, er det riktig at samfunnsfag tar et stort ansvar for at elevene skal få god digital kompetanse. Digital kompetanse er avgjørende for å delta i digitale fellesskap, og da må elevene få den nødvendige tekniske, juridiske, sosiale og emosjonelle kompetansen til å samhandle med andre også på disse arenaene.

Vi ønsker å kommentere på følgende tema:

- 1) barns rettigheter og kunnskap om lover og regler
- 2) seksualitetsundervisning
- 3) vold og overgrep
- 4) mobbing og andre krenkelser
- 5) digital dømmekraft
- 6) kommersiell påvirkning og kritisk medieforståelse
- 7) håndteringskompetanse når negative ting skjer

1) Barns rettigheter og kunnskap om lover og regler

Vi ser at det i forslaget har kommet inn langt flere kompetansemål om menneskerettighetene generelt, og barnekonvensjonen spesielt. Vi er svært positive til at barns rettigheter / menneskerettighetene har fått en plass i læreplanen i samfunnsfag på alle nivåer i grunnskolen. Dette mener vi er en utvikling i riktig retning. I et samfunn som styres av både internasjonale og nasjonale regler må elevene ha kunnskap om hva menneskerettighetene er og hva det innebærer i praksis å være deltakende samfunnsborgere.

Barneombudet er opptatt av at kompetansemålene knyttet til menneskerettighetene ikke blir kuttet etter høringen. Vi minner om at FNs barnekonvensjon og flere andre konvensjoner gjelder som norsk lov, jf. menneskerettsloven § 2. En av forpliktelsene som følger barnekonvensjonen er at Norge skal sette inn alle egnede tiltak for å sikre gjennomføringen av de rettighetene og pliktene som følger av konvensjonen, jf. art. 4. En viktig del av arbeidet med å gjennomføre barnekonvensjonen er å gi barn og unge opplæring i rettighetene etter konvensjonen. I artikkel 42 er det fastsatt at «*Partene forplikter seg, gjennom egnede og aktive tiltak, til å gjøre konvensjonens prinsipper og bestemmelser alminnelig kjent både for voksne og barn*». FNs barnekomité har i generell kommentar no. 5 uttalt det er spesielt viktig at kunnskap om konvensjonen og menneskerettigheter generelt blir innarbeidet i skolens læreplaner på alle stadier.¹ Vi viser her også til at barnekomiteen har kritisert Norge både i 2018 og 2010 for at opplæringen om barnekonvensjonen i skolen ikke er bra nok, og at den må styrkes i læreplanene.² I juni 2018 kommenterte barnekomiteen til Norge at:

However, given that the training provided still does not fully cover all professional groups and is not systematic, and that the knowledge on the rights of the child among the relevant professional groups remains insufficient, the Committee, in line with its previous recommendations (CRC/C/NOR/CO/4, para. 18) recommends that:

(a) Teachings on the Convention be a part of the school curricula at all levels;

Barnekonvensjonen har betydning for arbeidet med læreplaner på flere måter. For det første skal barn lære om konvensjonen og for det andre skal opplæringen være rettighetsbasert. At

---

¹ FNs barnekomité. (2003) *Generelle tiltak til gjennomføring av Konvensjonen om barnets rettigheter (artiklene 4 og 42 og artikkel 44 nr. 6)*. Generell kommentar no. 5.

² FNs barnekomité (2010) Merknader til Norges 4. rapport om oppfølging av barnekonvensjonen s. 4

³ <https://www.nhri.no/fil/5295>

opplæringen skal være rettighetsbasert betyr blant annet at den skal ta utgangspunkt i barns rettigheter og opplæringen skal bygge på at barn er rettighetsbærere. For opplæringen i menneskerettigheter, vil vi vise til generell kommentar no. 1 fra FNs barnekomité. Barnekomiteen har sagt at opplæring i menneskerettigheter

- skal lære barna om menneskerettigheter ved å se menneskerettighetsstandarder fulgt opp i praksis, både hjemme, på skolen og i samfunnet for øvrig.
- bør være en altomfattende, livslang prosess og starte med at menneskerettighetsverdiene gjenspeiles i det daglige liv og de daglige erfaringer til barna.
- må også ses i sammenheng med barnekonvensjonen art. 42 og at barn skal kjenne til sine rettigheter etter konvensjonen.

Vi minner også om formålsparagrafen for grunnopplæringen hvor menneskerettighetene er fremhevet og Grunnloven § 109 om retten til utdanning som fastsetter at opplæringen skal fremme respekt for menneskerettighetene.

Kommentarer til kompetansemålene

Det er viktig at barn og unge lærer om menneskerettighetene på skolen; og at opplæringen bidrar til å skape respekt for menneskerettighetene. Elevene må også få kunnskap om hvilken beskyttelse menneskerettighetene, herunder barnekonvensjonen, gir dem og gi dem handlingskompetanse hvis rettigheter brytes. Barneombudet mener det bør være mål om menneskerettighetene på alle trinn det er kompetansemål for i samfunnsfag. Dette ser vi at vi er hørt på.

Vi er glade for å se at menneskerettighetene, og barns rettigheter, er nevnt gjennomgående i læreplanen. Til skissen kommenterte vi at elevene bør få opplæring om menneskerettigheter på 1.-4. trinn, slik det er i gjeldende læreplan i KRLE. Det er for sent å vente med menneskerettighetsopplæringen til barna er på 5.-7. trinn. Vi er glade for å se at vi er hørt på dette punktet. Vi har merket oss at det nå er kompetansemål både på 2. og 4. trinn om dette. Det støtter vi.

2. trinn

Det er viktig at barn lærer om menneskerettigheter fra tidlig. Vi støtter kompetansemålet «*samtale om rettferd, rettane til barn og kvifor barn har rettar*». Dette dekker vårt innspill til skissen om at elevene skal kjenne til menneskerettighetene, inkludert FNs barnekonvensjon, og kunne forklare hva dette betyr for barn.

Vi er også positive til kompetansemålet om at elevene skal «*utforske korleis barn kan påverke og samarbeide om demokratiske prosesser*». Dette målet kan ses i sammenheng med barns rett til å medvirke etter barnekonvensjonen og deres sivile og politisk rettigheter. Dette er mål som er viktige for å operasjonalisere det tverrfaglige temaet demokrati og medborgerskap.

4. trinn

Barneombudet mener at det er viktig å gi elevene kunnskap om hvilken beskyttelse barnekonvensjonen gir dem og deres medelever, og handlingskompetanse hvis rettigheter brytes. Vi ser at dette nå har kommet inn på 4. trinn. Vi er positive til målet «*samtale om menneske- og likeverd og presentere rettar barn har og kva barn kan gjere ved brott på desse rettane*». Det er særlig positivt at barn skal få kompetanse om hva de kan gjøre ved brudd på sine rettigheter. Det er også en fin progresjon fra målet på 2. trinn. Dette målet utfyller målet i KRLE om at barna skal «forstå og presentere hva menneske rettighetene innebærer for

forståelsen av menneskeverd, respekt og toleranse». På denne måten får elevene ulike faglige perspektiv i arbeidet med menneskerettighetene. Det er viktig.

Vi er også positive til at det også er et mål på 4. trinn knyttet til barns deltakelse i demokratiske prosesser. Vi støtter målet *«presentere forslag til korleis barn kan delta i demokratiske prosessar og dermed påverke samfunnet»*. Det er positivt at barna selv må presentere nå, og at det er progresjon sammenlignet med målet på 2. trinn.

7. trinn:

Vi ser at vi har fått gjennomslag for flere av de elementene vi mente var viktige også på 7. trinn. Her er det foreslått et mål som dekker den historiske utviklingen av menneskerettigheter og hvordan de har blitt og blir ivarettatt nå. Dette er sentralt. Vi støtter mål *«gjere greie for sentrale hendingar som har påverka utviklinga av menneskerettane, og samtale om korleis rettane er blitt og blir varetekne»*. Her er også progresjonen tydelig fra 4. trinn. Dette målet er det også viktig å se i sammenheng med KRLE og at det er positivt med et mål der som handler om yringsfriheten og trosfriheten. Dette gir også mulighet til å jobbe tverrfaglig med menneskerettigheter.

Vi er også positive til at barns medvirkning er fulgt opp på 7. trinn. Vi støtter kompetansemålet *«gjere greie for korleis ein kan vere ein aktiv medborgar, og reflektere over kvifor det er viktig å vere det»*.

10. trinn

Vi støtter målet på 10. trinn knyttet til menneskerettighetene: *«utforske kva menneskerettane betyr, kva funksjon dei har i verda i dag, og drøfte verdien av likestilling og likeverd for den enkelte og samfunnet»*. Dette ivaretar våre innspill.

Vi er også positive til at det er mål om medvirkning på 10. trinn og at det nå har blitt knyttet til utfordringer i Norge i dag og hvordan individ og grupper kan medvirke. Dette vil være sentralt for at elevene skal kunne drøfte hvordan de selv og andre kan medvirke i en dags aktuell kontekst. Vi støtter følgende mål: *«reflektere over kva som er sentrale utfordringar i Noreg i dag, og drøfte korleis individ og grupper kan bidra til endring»*. Vi støtter at målet er så åpent at de er mulig å fylle det med ulikt innhold slik at det for eksempel kan knyttes til ting som skjer i nyhetsbildet.

Lover og regler

I innspillet til skissen var vi bekymret for at elevene ikke fikk opplæring om lover og regler som er viktig for å være en samfunnsborger, og vår erfaring er at barn og unge ofte etterlyser dette. Vi mener at samfunnsfag i tillegg til kompetanse om menneskerettighetene må gi elevene kompetanse om rettigheter og plikter, og relevant regelverk. Dette er sentrale element i demokratiske samfunn, og nettopp regellæring er en viktig del av å være en samfunnsborger. Vi ser klare forbedringer sammenlignet med skissen, men mener det burde vært mer gjennomgående. Nå er det kompetansemål på 7. trinn, men dette er for lite.

Kommentarer til kompetansemålene

Vi mener det burde vært mer om kunnskap om regelverk i samfunnsfag.

4. trinn

Barna bør også få opplæring om hva det betyr at et samfunn har lover og regler, og hva det betyr for den enkelte. Disse temaene bør være gjennomgående. Vi foreslår følgende kompetansemål legges til:

- Forstå at et samfunn har lover og regler som bestemmer hva som er lov, og kunne forklare hva rettigheter og plikter er.

7. trinn

Vi støtter følgende kompetansemål: «utforske lover og regler i samfunnet og reflektere over konsekvensane ved lovbrøt».

10. trinn

Her burde det også vært kompetansemål om hva som er lov og ikke. Mange ungdommer er her i en alder hvor de utforsker nye ting, og noe av dette kan være straffbart. Dette bør skolen gi opplæring om. Vi viser også til kommentarer til dette til andre punkter her i spørsmål 1.

2) Seksualitetsundervisning

Barneombudet er opptatt av at barn og unge får god seksualitetsundervisning. For at elevene skal få dette er det nødvendig at det er fastsatt kompetansemål som dekker de sentrale temaene og at dette er med i hele utdanningsløpet.

Barneombudet er glad for å se at det er flere kompetansemål knyttet til seksualitetsundervisningen i forslaget som er sendt ut på høring. Disse kompetansemålene vil kunne gi elevene nødvendig kompetanse. Seksualitet må også ses i sammenheng med kompetansemål knyttet til fysisk og psykisk helse. Det er viktig at elevene lærer å ta vare på alle deler av sin helse. Her har samfunnsfag et viktig ansvar, gjennom de perspektivene faget skal ivareta.

Når identitetsutvikling og fellesskap er et kjerneelement i faget så er det også riktig at det er flere kompetansemål knyttet til temaet. Seksualitetsundervisning bør forstås i bred forstand, og omfatte både for det som skjer i den «virkelige» verden og digitalt. For barn og unge er dette integrert, og samfunnsfag må avspeile dette gjennom sine kompetansemål.

Barneombudet legger til grunn en vid forståelse av seksualitetsundervisning. Vi viser her blant annet til WHO Europa som definerer det som

«en livslang prosess hvor individet tilegner seg informasjon og danner seg egne holdninger og verdier. Seksualitetsundervisning etter denne standarden omfatter seksuell utvikling, seksuell og reproduktiv helse, relasjoner mellom mennesker, følelser, intimitet, kroppsbilde og kjønnsroller. Det vektlegges at undervisningen skal respektere menneskerettigheter og mangfold, tilpasses barn og unges alder, kunnskapsbehov og kulturbakgrunn, oppmuntre til kritisk tenkning og kommunisere en positiv livsløpstilnærming til seksualitet.»⁴

Barneombudet viser til at sentrale tema som må dekkes blant annet er seksualitet og kjønn, mellommenneskelige relasjoner, å kunne sette grenser og respektere andres, og å kunne håndtere tanker, følelser og relasjoner. Undervisningen skal respektere menneskerettighetene og mangfold, og må være rettighetsbasert.

Barn og unges etterlyser mer kunnskap

Barneombudets synspunkter er i stor grad basert på innspill fra barn og unge. Innspillene vi har fått fra barn og unge er også relevante for dere. Derfor gjengir vi dem nedenfor.

---

⁴ Helse- og omsorgsdepartementet. «Snakk om det!» *Strategi for seksuell helse* (2017-2022) side 18.

Barneombudet har opprettet en ekspertgruppe med ni ungdommer i alderen 13- 17 år for å gi oss råd om hvordan barn og unge skal få en trygg digital hverdag. De har laget sin egen rapport om bekymringer de har og anbefalinger til tiltak.⁵ Gruppen er opptatt av deling av nakenbilder og knytter dette til seksualitetsundervisningen. For barn og unge er digitale medier også et sted hvor de utforsker sin seksualitet. Ekspertgruppen ønsker derfor gi innspill til seksualitetsundervisningen. I sin rapport sier de på side 11 at:

«Flere i ekspertgruppen har erfaringer med lite seksualitetsundervisning, og lærere og andre som ikke klarer å svare på elevenes spørsmål. Ungdom lærer ting i seksualitetsundervisningen, men det mangler også viktige tema. I flere tilfeller er opplæringen også lite relevant. Skolen må ikke bare følge planen, men de må vite hva det er nødvendig at ungdom lærer om. Et problem med lærere er at de kan bli flau, og noen ganger unngår de å gi opplæring om ting som er vanskelige eller ubehagelige. Det skaper et dårlig forhold for de unge, og er en dårlig start. Det er veldig utrygt at ungdom skal prøve å finne ut alt selv. Ekspertgruppen mener at det ikke skal være sånn at eksterne kommer og drar igjen, og så er skolen ferdig med et tema. Dette må følges opp av lærerne. Det ungdom lærer på skolen, er også veldig lite praktisk og det kommer ofte for sent. Vi må lære det tidlig. Flere av oss har sett TV-serier som har gitt mer informasjon om temaet enn det vi har fått på skolen.»

Noe annet som kan være med å påvirke til deling av nakenbilder, kan være porno. Elever trenger også mer snakk om porno i seksualitetsundervisningen. Porno er veldig unaturlig, men om det er en av de viktigste informasjonskildene for ungdom, så skaper det urealistiske forventninger. Ikke alle ungdom-mer har et realistisk syn på sex og porno, og hva det er.

«I porno har begge parter alltid lyst på sex. Det gir et syn på at alle andre har lyst på sex med deg, og kan få ungdom til å tro alle har lyst på nakenbilder.»

Vi i ekspertgruppen mener at ved å lære om porno kan det være at porno ikke er så ille, så lenger du vet det faktisk bare er «fake». [...]

Seksualitetsundervisningen er viktig for å fore-bygge at ungdom sender nakenbilder, og at de tenker gjennom konsekvensene av det de gjør. Vi mener det er nødvendig å gjøre noe med seksualitetsundervisningen. Den er for dårlig nå, og mange tema kommer for sent. Det er for store forskjeller i opplæringen som vi ungdommer har fått. Mye av opplæringen som gis i dag er «for smal», for eksempel er det ikke nok om ulike seksuelle orienteringer.

Seksualitetsundervisningen må inn tidlig, og i hele skoleløpet. Vi må lære om det før det blir aktuelt, samtidig som det må inn i videregående opplæring. Elevene må også lære om «nudes» og hva som er lov og ikke, og konsekvenser av å ikke ta nettvett seriøst. Opplæringen må være praktisk og relevant. Den må være alderstilpasset, og gutter og jenter må få vite ting om hverandre.

Vi i ekspertgruppen mener at i seksualitets-undervisningen må skolen snakke om

- *deling av bilder*
- *kropp og seksualitet*
- *å bestemme over sin egen kropp*

---

⁵ Barneombudet (2019) Ungdom om digitale medier. Vurderinger og anbefalinger fra barneombudets ekspertgruppe om en tryggere digital hverdag. URL: <https://barneombudet.no/wp-content/uploads/2019/06/digitaltrygghet.pdf>

- *grensesetting*
- *konsekvenser*
- *seksuelle orienteringer*
- *prevensjon*
- *porno»*

Seksualitetsundervisning var også et tema som kom opp i de to fagrapportene Barneombudet ga ut i 2018 hvor vi snakket med barn, ungdom og unge voksne om seksuelle krenkelser, vold og overgrep.⁶ I begge rapportene pekte barn og ungdom på hvor viktig seksualitetsundervisningen er for å kunne forebygge, men også kunne avdekke og håndtere vold, overgrep og seksuelle krenkelser. Dette gjaldt både for de som har opplevd vold og overgrep, og for ungdom som skulle gi innspill om hvordan forebygge seksuelle krenkelser. De to rapportene konkluderte med at barn og unge trenger opplæring om følgende:

- Kropp, relasjoner, seksualitet, grenser, vold, overgrep, seksuelle krenkelser, retten til beskyttelse og hva som er lov og ikke.
- Opplæringen må også omfatte det som skjer digitalt.
- Undervisning om seksuelle krenkelser, hva som er lov og ikke og hvordan håndtere dette, også i videregående opplæring.
- Hvordan skal den enkelte håndtere det når de selv eller noen de kjenner opplever seksuelle krenkelser.
- De ønsker opplæring fra tidlig i løpet. Fra barnehagen til videregående opplæring.

For mer om barn og unges synspunkter viser vi til våre rapporter.

Barneombudet mener seksualitetsundervisningen bør være tydelig fra de laveste trinnene og til og med videregående opplæring. Barn og unge må lære om temaene før de havner i situasjoner hvor kompetansen tas i bruk, men samtidig må temaene også dekket på senere trinn hvor mange ungdommer har egne erfaringer. Barneombudet vil peke på at i seksualitetsundervisningen er det nødvendig å gi barn og unge opplæring om både positiv seksualitet og om beskyttelse mot vold og seksuelle overgrep. Begge sider må være dekket. Barneombudet er opptatt av at vi voksne må ta barn og unges synspunkter på alvor. Vi er glade for å se at det har direktoratet gjort i forbindelse med styrkingen av seksualitetsundervisningen i læreplanen, særlig i samfunnsfag. Det er viktig at dette ikke svekkes etter høringen.

Myndighetene har forpliktet seg til bedre seksualitetsundervisning i skolen

Styrket seksualitetsundervisning er en forventning ikke bare fra Barneombudet og ungdommer, men også fra Stortinget, regjeringen, Helse- og omsorgsdepartementet og Barne- og likestillingsdepartementet. Slik vi ser det, er det nødvendig at disse temaene løftes tydelig og helhetlig frem for å oppfylle disse forpliktelsene. Vi viser her til Granavolden-erklæringen hvor regjeringen har forpliktet seg til dette, og til «*Snakk om det!*» *Strategi for seksuell helse* (2017-2022) hvor Helse- og omsorgsdepartementet trekker frem barnehagers og skolers viktige rolle. Vi viser her særlig til punkt 3.2. om undervisning om kropp, grenser og seksualitet. Om seksualitetsundervisningen i skolen uttaler Helse- og omsorgsdepartementet på side 15 at Norge har lang tradisjon for dette og at:

”Kunnskap om grenser, respekt og rettigheter og evnen til å reflektere over ulike situasjoner er viktig for å utvikle egen autonomi og samtidig respektere andres grenser. Dette er emner som favner langt videre enn seksualitet, men som danner et nødvendig

---

⁶ Barneombudet (2018) «*Alle kjenner noen som har opplevd det*». Samtaler med ungdom om seksuelle krenkelser – 2018. og Barneombudet (2018) «*Hadde vi bare gått hjelp tidligere, hadde alt vært annerledes*». Erfaringer fra barn og unge utsatt for vold og overgrep – 2018.

grunnlag for den enkeltes dannelse, identitetsutvikling og handlingskompetanse. Riktig kunnskap om seksualitet og seksuell helse fører til at ungdom debuterer senere, er flinkere til å bruke kondom og prevensjon og utvikler et positivt forhold til egen seksualitet og intimitet».

Elevene vil modnes i ulik takt og dermed vil deres behov for seksualitetsundervisning endre seg. Vi forventer, som foreslått i læreplanene, at seksualitet tas opp i flere fag, for å få ulike vinklinger og ivareta flere perspektiv. Naturfag har typisk et helsefokus, mens KRLE gjerne har reflekterende og etisk fokus, mens samfunnsfag ser på sosiale konstruksjoner, lov og rett og kjønnsroller. Vi trenger alle disse tilnærmingene for en helhetlig seksualitetsundervisning.

Kommentarer til kompetansemålene

Vi viser til omtale over av tema som bør dekkes av seksualitetsundervisningen. Vi ser at våre innspill i hovedsak er dekket, men viser til at vår ekspertgruppe etterspør mer kunnskap om porno. Vi ber dere vurdere om dette er dekket i forslaget eller om det bør komme tydeligere frem.

2. trinn:

Vi støtter at det er kompetansemål på 2. trinn som kan knyttes til seksualitetsundervisningen. Dette gir en mulighet til nettopp å starte opplæringen tidlig i opplæringsløpet som barn og unge selv ønsker, og til å få en god progresjon. Vi mener det er mange viktige kompetansemål knyttet til relasjoner, valg, følelser, likestilling, familieformer, kjønn, seksualitet og grenser på 2. trinn.

Vi støtter følgende mål:

- «reflektere over kvifor menneske har ulike meiningar og tek ulike val»
- «samtale om ulike familieformer, likestilling og likeverd»
- «samtale om kjensler, kropp, kjønn og seksualitet og korleis egne og andre sine grenser kan uttrykkjast og respekterast»

4. trinn:

Vi er også positive til at det er tydelige mål knyttet til seksualitetsundervisningen på 4. trinn. Også her synes vi det nå er flere gode kompetansemål, og vi håper disse beholdes. Vi støtter:

- «samtale om identitet og reflektere over forskjellige fellesskap og korleis det kan opplevast å ikkje vere ein del av fellesskapet»
- «samtale om grenser knytte til kropp, om kva vald og seksuelle overgrep er, og kvar ein kan få hjelp dersom ein blir utsett for vald og seksuelle overgrep»

7. trinn:

Vi støtter følgende mål knyttet til seksualitetsundervisningen på 7. trinn:

- «reflektere over behovet for å høyre til opp mot behovet for å vere seg sjølv og ta sjølvstendige val»
- «gjere greie for ulike seksuelle orienteringar og variasjonar i kjønnsidentitet og kjønnsuttrykk»
- «reflektere rundt respekt for egne og andre sine grenser knytte til kjensler, kropp og seksualitet»

10. trinn:

Også her har det kommet mange endringer som vi er glade for, og kompetansemålene dekker nå både seksualitet, identitet og kjønn. Vi støtter følgende mål:

- «reflektere over kva som påverkar egne og andre sine grenser knytte til kropp, seksualitet og rus, og forstå kor viktig det er å respektere grenser»
- «analysere korleis grupper i samfunnet og hendingar blir framstilte i ulike samanhengar, og drøfte korleis det kan påverke haldningane og handlingane til folk»

Vi støtter også målet «reflektere over korleis identitetsutvikling kan komme i konflikt med forventingar frå ulike fellesskap, og utforske kva som kan bidra til respekt og toleranse for at vi alle er ulike», men foreslår i likhet med SRHR-nettverket en endring i dette målet ved å erstatte «toleranse» med «forståing» for å unngå at dette blir en diskusjon mellom «oss» og «dem vi skal tolerere». Endringsforslag:

- «reflektere over korleis identitetsutvikling kan komme i konflikt med forventingar frå ulike fellesskap, og utforske kva som kan bidra til respekt og **forståing** for at vi alle er ulike».

3) Vold og overgrep

Vi ser at vold og seksuelle overgrep nå har kommet i kompetansemålene. Det var en bekymring for oss at det var utelatt i skissen. Vi er glade for at dette er omtalt eksplisitt i kompetansemålene for 4.trinn, og at definisjonen av vold og seksuelle overgrep skal drøftes. Videre ser vi det som meget viktig at målene elevene skal få kunnskap om handler om hvor en kan få hjelp dersom en utsettes for vold eller seksuelle overgrep.

Vold og overgrep er et folkehelseproblem som forebygges og håndteres blant annet gjennom at barn og unge får kunnskap. For barn og unge som lever med vold i hjemmet eller på andre arenaer er det avgjørende at de lærer at det ikke er lov. Vi vet fra blant annet rettsaker om vold og overgrep mot barn at mange av dem har fortalt at de ikke visste hva som var lov og ikke. Det å gi barn opplæring om vold og overgrep er et nasjonalt ansvar. Vi viser også til at regjeringens opptrappingsplan mot vold og overgrep. I opptrappingsplanen for vold og overgrep (s 47) omtaler regjeringen grunnskoler særskilt og sier at

«Skolens rolle i forebygging av vold og seksuelle overgrep er styrket de senere år. Mål for elevenes kunnskap om vold, krenkelser, vold knyttet til seksualitet og vold i nære relasjoner, er fra 2013 tydeliggjort i kompetansemål på flere skoletrinn.»

Barneombudet vil understreke at temaene må være tydelige i læreplanene. Forebygging gjennom opplæring i skolen er avgjørende for at barn skal vite hva det er greit å bli utsatt for, og ikke. Vi vet at dette er kunnskap barn mangler og etterlyser, se bl.a. vår rapport «Hadde vi bare fått hjelp tidligere».

Barn kan få alvorlige skadevirkninger på kort og lang sikt av selv å bli utsatt for trusler, vold, overgrep og omsorgssvikt eller hvis de opplever at familiemedlemmer eller andre blir utsatt for dette.

En rapport fra Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress viser at rundt hvert femte barn under 18 år har opplevd fysisk vold eller fysiske krenkelser fra en av foreldrene (slag med knyttneve, spark, juling eller andre fysisk angrep). De fleste av barna har opplevd gjentatte tilfeller av vold. En av tre har opplevd mindre alvorlige former for vold (lugging, klypning, risting, dytting, slag med flat hånd). 15 % har blitt utsatt for seksuelle overgrep før fylte 18 år.⁷

⁷ Thoresen S, Hjemdal OK, red. (2014) Vold og voldtekt i Norge: en nasjonal forekomststudie av vold i et livsløpsperspektiv. Oslo: Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress; 2014. Rapport 1/2014.

Bufdir har i en rapport vist til at vold og overgrep har for svak forankring i gjeldende læreplaner og at dette gjør det vanskelig å prioritere tid til opplæring i disse temaene i dag.⁸ Barneombudet mener at Utdanningsdirektoratet bør ta denne tilbakemeldingen på alvor og sikre at dette fanges bedre opp i de nye læreplanene enn i dagens.

Kommentarer til kompetansemålene

Vold og overgrep har kommet inn i målene og det er også mål om grensesetting. Det er bra. Opplæringen som gis i disse temaene må være rettighetsbasert og gi barn og unge kompetanse om hva vold og overgrep er, hvordan forebygge og håndteringsstrategier når de selv eller noen de kjenner har blitt utsatt. Dette kan også knyttes til opplæring om grensesetting og relasjoner. Det er en tydelig sammenheng mellom dette temaet og seksualitetsundervisningen.

2. trinn:

Vi er positive til at elevene på 2. trinn skal få opplæring om kropp, følelser og egne og andres grenser. Vi støtter følgende mål:

- «samtale om kjensler, kropp, kjønn og seksualitet og korleis egne og andre sine grenser kan uttrykkjast og respekterast»

-

4. trinn:

Vi er fornøyd med at vi har blitt hørt på vårt innspill til skissen om at barn må lære om vold og overgrep og at dette må stå eksplisitt. Vi er veldig positive til at det er foreslått et kompetansemål som eksplisitt omhandler vold og seksuelle overgrep på 4. trinn. Det er avgjørende at dette omtales særskilt for å sikre at alle barn skal få opplæring om dette. Det er også svært viktig at dette også omfatter hvor en kan få hjelp. Vi støtter kompetansemålet: «*samtale om grenser knytte til kropp, om kva vald og seksuelle overgrep er, og kvar ein kan få hjelp dersom ein blir utsett for vald og seksuelle overgrep*».

7. og 10. trinn

Det er viktig at det på 7. trinn og 10. trinn er kompetansemål som bygger videre på det elevene har lært før om vold og overgrep. Vi har merket oss at det på 7. trinn er relevante kompetansemål om grenser knyttet til følelser, kropp og seksualitet og at elevene nå skal kunne reflektere over det. Dette kan dekke vold og overgrep, i tillegg til mer positiv utforskning av relasjoner med andre. Tilsvarende gjelder også på 10. trinn. Vi ber dere vurdere om også disse målene bør nevne vold og seksuelle overgrep.

Vi støtter målet på 7. trinn: «*reflektere rundt respekt for egne og andre sine grenser knytte til kjensler, kropp og seksualitet*».

Vi støtter målet på 10. trinn: «*reflektere over kva som påverkar egne og andre sine grenser knytte til kropp, seksualitet og rus, og forstå kor viktig det er å respektere grenser*».

4) inkludering, mobbing og andre krenkelser

I et samfunn med stadig hardere retorikk og med relativt høye tall for mobbing og hatefulle ytringer blant barn og unge er det avgjørende at de lærer om hatefulle ytringer, mobbing, trakassering og diskriminering. De må kjenne igjen fenomenene og vite hva som skal gjøres for å forebygge og håndtere det. Barn og unge må ha kompetanse til å forstå hva de selv gjør,

---

⁸ Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet (2015) *Gjennomgang av kurs- og informasjonsmateriell om vold og seksuelle overgrep i barnehage og skole*. En supplerende kartlegging. Rapport 11/2015

og hva som er grensene etisk og juridisk, samt hva de skal gjøre om andre utsettes. Vi har merket oss at dette er tydeligere i gjeldende læreplaner i KRLE og samfunnsfag, og ser ikke begrunnelsen for dette er tonet ned eller kuttet ut nå.

Mobbing og andre krenkelser må tydelig inn i en av læreplanene for fag. Dette kan være i samfunnsfag, alternativt videreføres i KRLE som i dag. Slik vi ser det må både de positive sidene knyttet til inkludering og vennskap, og det negative som mobbing, hatefulle ytringer og liknende dekkes eksplisitt i kompetansemålene. Vi er bekymret for at om det ikke gjøres, vil vi ikke være sikre på at elevene får opplæring i dette.

Mobbing og andre krenkelser

Vi viser til at Elevundersøkelsen for 2018 hvor 6,1 % av elevene svarte at de har blitt mobbet to eller tre ganger i måneden eller mer. Regjeringen har de siste årene hatt en stor satsing for å forebygge og håndtere mobbing og andre krenkelser. I arbeidet mot mobbing er det nødvendig også å involvere elevene, både ved at de kan være positive forbilder, ha gode relasjoner og at de sier fra at mobbing ikke er greit. I dette arbeidet er det nødvendig at elevene har kompetanse til å bidra på en positiv måte. Skolene må få elevene til å reflektere over mobbing og jobbe med sine holdninger.

I gjeldende læreplan i KRLE er mobbing et tema på 1.-4. trinn. Vi mener at dette bør videreføres i læreplanen i KRLE, eller at det bør inn i samfunnsfag. Dette handler også om forstå og tenke gjennom hvordan dine negative handlinger kan påvirke andre, og hva du kan gjøre for å være en venn eller skape trygge og gode psykososiale skolemiljø. KRLE eller samfunnsfag bør ha kompetansemål som gir mulighet til å jobbe med hva mobbing er, konsekvenser for den som blir mobbet og den som mobber, hvordan forebygge det og hva man bør gjøre når en selv eller andre blir mobbet. Dette bør også ses i sammenheng med den lovpålagte plikten skoler har etter opplæringsloven § 9A-9 til å informere elevene om rettigheter og plikter i opplæringsloven kapittel 9A. Dersom elevene ikke har fått kompetanse om hva mobbing og andre krenkelser er, og hvordan dette kan forebygges og håndteres, er det vanskelig å oppfylle deres rettigheter. Vi er bekymret for at skolene ikke vil ha tid til å jobbe med elevenes kompetanse om mobbing og andre krenkelser. Dette er en sentral del av det forebyggende arbeidet.

Barneombudet viser til at Norge etter barnekonvensjonen artikkel 19 er forpliktet til å treffe alle egnede opplæringsmessige tiltak for å beskytte barn mot alle former for vold. Barn skal få opplæring om vold. Voldsbegrepet i barnekonvensjonen er bredt og dekker alle former for fysisk, psykisk og seksuell vold utført av voksne, andre barn og barnet selv. Barnekomiteen har selv presisert at mobbing omfattes.⁹

Barnekomiteen har understreket at opplæringen skal gis til både voksne og barn og at opplæringen skal ta opp og bekjempe holdninger, tradisjoner, skikk og bruk, atferd som tolerer og bidrar til vold mot barn og bidra til å øke barnas livsferdigheter, kunnskap og engasjement¹⁰ Barnekomiteen har videre uttalt at forpliktelsen innebærer

- tilrettelegging av sannferdig, lett tilgjengelig og alderstilpasset informasjon som bidrar til og lærer dem å mestre livet, beskytte seg selv og passe seg for og takle farer, herunder farer i forbindelse med digitale verktøy,
- opplæring i hvordan de skal utvikle positive forhold til jevnaldrende og bekjempe mobbing,

---

⁹ FN's barnekomité (2011) *Barnets rett til frihet fra alle former for vold*. Generell kommentar no. 13.

¹⁰ FN's barnekomité (2011). *Barnets rett til frihet fra alle former for vold*. Generell kommentar no. 13.

- opplæring i og bevisstgjøring om barns rettigheter generelt – og særlig retten til å bli hørt og få sine synspunkter tatt alvorlig – gjennom undervisning i skolen og på andre måter.¹¹

Hatefulle ytringer

Vi har sett at det har kommet inn noen kompetansemål som kan knyttes til hatefulle ytringer, trakassering og diskriminering i forslag til læreplan i samfunnsfag, men mener dette er for lite. Barneombudet mener at det er nødvendig å øke barn og unges kompetanse om hatefulle ytringer, diskriminering og trakassering. Dette er krenkelser som både rammer den enkelte og grupper. Det er nødvendig at elevene får opplæring om gruppebaserte fordommer, holdninger og verdier, og hva det innebærer. Dette bør kobles både til hva som er lov og ikke, ansvarlig oppførsel på nett og til at de skal vite hva de skal gjøre om de blir utsatt.

Kompetansemål om hatefulle ytringer bør ses i sammenheng både med digital dømmekraft og med trakassering og diskriminering. Det å forstå årsakene til hatefulle ytringer og hatkriminalitet er viktig for å forebygge og håndtere det. Det er nødvendig med kompetansemål på lavere trinn. Vi mener det nå både kommer for sent og er for lite helhetlig. I gjeldende læreplan er det flere mål knyttet til tematikken. Disse finnes i KRLE og i samfunnsfag. I KRLE er det mål på 4. trinn, 7. trinn og på 10. trinn. I samfunnsfag på 10. trinn og Vg2. Vi mener tematikken bør videreføres, og at det er nødvendig med en styrking.

Barneombudet viser til EU Kids Online 2018 som også omhandler hatefulle ytringer. Denne viser at 34 % har sett hatefulle ytringer, og at 6 % av jenter mellom 9-18 år og 8 % av guttene selv har mottatt hatefulle ytringer på nett i løpet av det siste året. I undersøkelsen skilte forskerne mellom hatytringer og mobbing. På spørsmål om hvorfor de mottok hatefulle ytringer svarte blant annet 30 % at det var knyttet til utseendet, 18 % hvem de blir forelsket i og 13 % hvilket land de kommer fra. 7 % mente det var knyttet til religion. Når barna selv sender hatprat er religion den vanligste grunnen (9%), etterfulgt av hvem den de sender til blir forelsket i (6%) og hvilket land de kommer fra (3 %). I undersøkelsen går det frem at 40 % av de som har sendt hatefulle ytringer også har mottatt slike meldinger selv. Forskerne er ikke sikre på at alle barn er i stand til å skille mellom mobbing og hatytringer. Mobbing er vanligere enn hat. Dette kan også tale for at opplæringen om disse temaene samles i et fag, slik at dette kan ses i sammenheng.

Barneombudets ekspertgruppe om «en tryggere digital hverdag» er også opptatt av at barn og unge må lære om hatefulle ytringer, mobbing og andre krenkelser. De er særlig opptatt av det som skjer digitalt. De sier på side 14 i rapporten sin:

«Barn og unge må få bedre kunnskap på skolen om digital mobbing, hatefulle ytringer og hets på nett. Dette bør starte tidlig. Skolen må snakke med elevene om konsekvensene av å «sitte bak en skjerm og skrive», og anonymitet.

Vi mener også at barn og unge er usikre på hva en hatefull ytring er, og hvor grensene for ytringsfriheten går. Selv om noe ikke er ulovlig å skrive, kan det være at det likevel ikke er greit. Ungdom må også vite hva de skal gjøre når de blir utsatt for hat eller mobbing. Det kan være vanskelig å vite når du skal svare og ikke. Det er viktig å stå imot, men hvordan? Det nytter sjelden å si fra til den som har gjort det. Skolen må snakke med elevene om dette, og opplæringen må være med en voksen vi stoler på, for eksempel en helsesykepleier eller lærer.

---

¹¹ FN's barnekomité (2011). *Barnets rett til frihet fra alle former for vold*. Generell kommentar no. 13.

Den opplæringen som elevene får bør være bedre og mer moderne enn det mange i ekspertgruppen har fått. Skolen trenger nye metoder i arbeidet mot digital mobbing og hatefulle ytringer. Det funker ikke å si ikke vær slem, «Det er som å si til unger, «ikke løp i gangen». Da løper de.» Her mener vi i ekspertgruppen at det er behov for mer forskning og bedre metoder på skolen.»

Kommentarer til kompetansemålene

Vi mener at mobbing og hatefulle ytringer bør nevnes eksplisitt i kompetansemål på ulike trinn slik at det sikres at dette er en del av opplæringen. Dette kan også gjøres i KRLE.

2. trinn

Vennskap, tilhørighet og relasjoner er viktige tema i arbeidet for å skape trygge og gode skolemiljø. Vi støtter at det bør være kompetansemål knyttet til dette på 2. trinn. Vi støtter følgende mål: *«samtale om vennskap og tilhørsle og kva som påverkar relasjonar».*

4. trinn

I dag er mobbing et tema på 4. trinn i KRLE. Vi foreslår at mobbing fortsatt bør være et tema som dekkes på 4. trinn, men at det kan gjøres i samfunnsfag. Det vil henge godt sammen med målene som allerede er foreslått. Det vil også fint kunne gjøres ved en tilføyelse. Vi viser til målet *«samtale om kvifor det oppstår konflikhtar i skule- og nærmiljøet, lytte til andre si meining og samarbeide med andre for å finne konstruktive løysingar».* Mobbing er ikke en form for konflikt, det er tvert imot vanlig i forskning å understreke at det ikke er en konflikt fordi det er en asymmetri i maktforholdet/ relasjonen. Vi foreslår at mobbing (eventuelt krenkelser) tilføyes i kompetansemålet for å sikre at elevene får opplæring om dette på 3. eller 4. trinn. Endringsforslag:

- *samtale om kvifor det oppstår **mobbing** og konflikhtar i skule- og nærmiljøet, lytte til andre si meining og samarbeide med andre for å finne konstruktive løysingar*

Vi støtter følgende mål: *«samtale om identitet og reflektere over forskjellige fellesskap og korleis det kan opplevast å ikkje vere ein del av fellesskapet».*

7. trinn

Vi mener målene som kan knyttes til inkludering og ulike former for krenkelser på 7. trinn i hovedsak er gode, og støtter dem. Disse gir muligheter til å diskutere konflikter, mangfold og identitet. Vi støtter følgende mål:

- *«reflektere over kvifor konflikhtar oppstår, og drøfte korleis individ og samfunn kan handtere konflikhtar»*
- *«reflektere over mangfaldet av kulturar, språk og identitetar i Noreg»*

Vi støtter også at elevene skal lære om respekt, toleranse, likeverd og likestilling og hvordan vi kan inkludere flere og motarbeide rasisme og diskriminering. Vi er enig i at rasisme er et viktig tema, og at dette bør være en del av opplæringen. Samtidig er vi opptatt av at det også er andre former for fordommer som kan knyttes til diskrimineringsgrunnlagene og som bør tematiseres. Vi ber derfor om at det vurderes om det er mulig å få frem betydningen av gruppebaserte fordommer også bredere. Dette kan også handle om fordommer på grunn av funksjonsnedsettelse, kjønn, religion og seksualitet. Endringsforslag:

- forstå kva respekt, toleranse, likeverd og likestilling har å seie i et demokrati, og drøfte korleis ein kan inkludere fleire og motarbeide diskriminering, **gruppebaserte fordommer og rasisme**
-

10. trinn

Det er mye bra på 10. trinn om identitet, felleskap og mangfold. Dette er viktige kompetansemål i samfunnsfag. Vi støtter følgende mål:

- «analysere korleis grupper i samfunnet og hendingar blir framstilte i ulike samanhengar, og drøfte korleis det kan påverke haldningane og handlingane til folk»
- «reflektere over kvifor utanforskap oppstår, og kva konsekvensar det kan få på individ- og samfunnsnivå»
- «reflektere over korleis identitetsutvikling kan komme i konflikt med forventingar frå ulike fellesskap, og utforske kva som kan bidra til respekt og toleranse for at vi alle er ulike»

Samtidig mener vi at hatefulle ytringer bør være et tema på 10. trinn, og at det må gå frem av kompetansemålene. Det er for sent å vente til videregående opplæring før dette temaet nevnes. Vi ber om at direktoratet vurderer om det er mulig å inkludere kunnskap om hva hatefulle ytringer er og hvorfor det skjer i et av kompetansemålene på 10. trinn.

5) Digital kompetanse

Barneombudet er opptatt av at digital kompetanse får en sentral plass i de nye læreplanene. Vi er glade for at kunnskapsministeren også understreket dette på pressekonferansen om høringen av læreplanene.

Barneombudet mener at for at læreplanene skal være fremtidsrettede er det avgjørende at elevene får bedre kompetanse om hvordan de skal oppføre seg digitalt og forstå det som skjer i digitale medier. Dette er viktig for at barn og unge skal ha en trygg digital hverdag. Barn trenger å lære digital kompetanse, men også om de holdningene og verdiene som må oppøves for ansvarlig bruk og for å kjenne kodene for hva som er greit og ikke på digitale arenaer. Dette handler også om digital resiliens.

Vi er glade for å se at forslaget har flere kompetansemål om temaet, men mener det er nødvendig med en bearbeiding av disse. Dette blir stadig viktigere etter hvert som barn får tilgang til mer teknologisk avansert verktøy uten å være godt nok rustet til å ta gode og reflekterte valg.

Barneombudet mener at de tverrfaglige temaene «folkehelse og livsmestring» og «demokrati og medborgerskap» bør blir enda tydeligere integrert i kompetansemålene i det som gjelder digitale medier. Her bør også forankringen i menneskerettighetene bli tydeligere, nå er dette fraværende. Det er slik at barnekonvensjonen også har betydning for barn og unges digitale miljø. Det følger av barnekonvensjonen at barn og unge skal ha tilgang til og kunne bruke digitale medier, de skal beskyttes mot ulike former for digital vold og utnyttelse, og de skal ha muligheten til å medvirke. En del av dette handler om å få opplæring i hvordan de skal kunne bruke digitale medier på en trygg måte, og her har skolen et viktig ansvar. Barneombudet mener at kompetansemålene må dekke alle disse sidene av barns rettigheter.

Barn og ungdom etterlyser bedre digital dømmekraft

Barneombudets ekspertgruppe er opptatt av at selv om barn og unge kan mye om digitale medier, må de også få kunnskap om dette på skolen. De mener at skolen må gi elevene opplæring om mange temaer knyttet til digitale medier. På side 25 sier de at følgende tema må inn i læreplanene og opplæringen:

- nettvett
- kildekritikk
- hatefulle ytringer og digital mobbing
- «nudes» og seksualitet
- hvordan sosiale medier fungerer
- reklame og kommersiell påvirkning
- psykisk helse og skadelig innhold
- hvordan få hjelp og hjelpe andre
- aktuelt regelverk

I ungdomsrapporten «Alle kjenner noen som har opplevd det» fortalte ungdommene oss om hvordan mye av deres liv foregår på digitale medier (nett, mobil og apper). Ungdommene fortalte oss at digitale medier brukes til seksuelle krenkelser. Også her var bedre digitale dømmekraft noe som ble etterlyst. For mer om dette se rapporten «Alle kjenner noen som har opplevd det».

Digital dømmekraft må operasjonaliseres bedre

Digital kompetanse er mye mer enn kunnskap om teknologi og konkrete ferdigheter i hvordan man bruker ulike verktøy. Det kan virke som at håndtering og bruk av digitale verktøy har fått en stor del av oppmerksomheten til nå i opplæringen, mens undersøkelser viser at de unge jevnt over har en relativt høy kompetanse i bruk av verktøy (se EU Kids Online 2018).

Elevene må ha kjennskap til hvordan de skal bruke digitale verktøy på en forsvarlig måte, og ha et bevisst forhold til etisk bruk av Internett. Kort sagt folkeskikk på nett. Det kan være en utfordring at elevene ofte begynner å bruke nettet uten å ha kjennskap til det komplekse settet med rettsregler som må følges ved inntreden i den digitale verden. Mange voksne ikke er gode rollemodeller for hvordan man bør oppføre seg på nett, og det kan gjøre det enda vanskeligere for barn og unge å knekke kodene for hva som er greit og ikke. Barneombudet vil peke på at det er nødvendig at barn og unge får utvikle sin sosiale og emosjonelle kompetanse, også digitalt. Her er digital dømmekraft kjernen.

Ansvarlig bruk, forebygging og håndtering

I samfunnsfag bør det være kompetansemål knyttet til «digitale krenkelser og nettvett». Sentralt i dette vil være å vite hva digitale krenkelser er, hva er lov og ikke, hvordan forebygge og håndteringsstrategier når man har blitt utsatt. Det vil ikke være nok at det er omtalt under de grunnleggende ferdighetene, det må også fanges opp i kompetansemålene. Et bevisst forhold til grensen for eller en manglende kontroll ved delingen av personlig og intim informasjon er en kompetanse barn og unge sliter med. Uvettig deling av informasjon kan få alvorlige konsekvenser.

En annen utfordring er at digitale medier i noen tilfeller har muligheter for anonymitet og falsk identitet. Dette medfører nye utfordringer i vår interaksjon med hverandre. Det er også et problem at barn og unge (og voksne) har en annen terskel for hvor grensen går for hva som kan sies til andre mennesker, når de er på internett. Krenkende ord som de fleste av oss aldri ville sagt til noen ansikt til ansikt, uttrykkes ofte digitalt, der mottakerens reaksjon er mindre

synlig. Opplæringen må inneholde refleksjon om hva det er uakseptabelt å si til andre mennesker, i og utenfor digitale medier. Her har skolen et ansvar for at elever blir bevisste på hvor grensen går.

Vi viser her også til merknadene fra FNs barnekomite som er relevante for kompetansemålene. I punkt 29 b sier barnekomiteen at Norge må

(b) *“Continue its efforts to combat bullying and raise awareness of its harmful effects, with particular emphasis on the prevention of cyberbullying and on how children can defend themselves against **cyberbullying, introduce mandatory elements into school curricula at all education levels on tolerance for diversity, non-violent conflict resolution skills and the judicious and safe use of the Internet, further build the capacity of teachers and school personnel in that regard and ensure that schools conduct special information sessions for parents on those issues.**” [vår utheving]*

Elevene må også ha kjennskap til at internett ikke er en strafferettslig frisone der samfunnets lover og regler ikke gjelder. Straffeloven gjelder også for handlinger og ytringer på internett. Det er ingen forskjell på om handlingen er fremsatt fysisk eller digitalt. Spørsmålet er om handlingen omfattes av gjerningsbeskrivelsen i straffebudet. Det innebærer at også enkeltkrenkelser, uaktsomme overtredelser og straffbar atferd mellom jevnbyrdige parter rammes.

Barn og unge oppgir ofte selv at de gjerne skulle hatt mer kunnskap om potensielle konsekvenser, både for seg selv og andre. De må også lære om risiko på nett. Det å ha lav digital dømmekraft kan gjøre at barn og unge lettere havner i skadelige situasjoner fordi de ikke er kjent med ulike risikofaktorer på nett, og ikke har lært strategier for å håndtere risiko og unngå skade.

Barneombudet er enige med NorSIS i at det er for stort fokus på ferdigheter knyttet til digital kompetanse, og for lite på dannelsesbiten og hvordan holdninger og handlinger er knyttet sammen. Vi er også enig med NorSIS i at kompetansemålene i digital dømmekraft bør gjenspeile at det handler om både forebygging og håndtering. I de endelige læreplanene bør det være mer om konkret knyttet til digital dømmekraft, nettvett og sikkerhet. Informasjonssikkerhet handler om konfidensialitet, tilgjengelighet til informasjon og integritet. For at disse tre punktene skal kunne etterleves, trenger barn og unge innsikt i ikke bare hvordan, men også hvorfor, det er viktig å sikre sin informasjon og sitt utstyr.

Opplæringen må være rettet mot å gi ungdom kompetanse til å forebygge, og håndtere krenkelsene når de skjer. Dette handler både om hva ungdom selv utsetter andre for og hvordan de håndterer det når de selv blir utsatt for krenkelser som skjer i digitale medier. Det handler også om menneskerettigheter, identitetsbygging, roller og sosiale relasjoner. Dette er et tema hvor elever kan øve seg i å reflektere over sine egne og andres roller og plass i samfunnet. Det er også et tema som åpner for refleksjon rundt hva det betyr å ha respekt for andres valg og ha integritet i egne valg.

Professor Donna Cross mener at elevene bør læres opp i å være proaktive slik at de kan reagere effektivt i de tilfeller de selv blir utsatt for digital mobbing eller hvor de er tilskuere til at noen blir dårlig behandlet på nettet. Elevene må gjøres i stand til selv å gi mental førstehjelp for å ta vare på seg selv eller andre som har blitt utsatt for digital mobbing til de kan kontakte en voksen de stoler på. (NOU 2015:2 side 169).

Kompetanse om personvern, rettigheter, hva som skjer med opplysningene våre og uønskede hendelser er utfordringer som opplæringen må gi ungdom kompetanse til å håndtere. Vi må klare å øke kompetansen til elevene innenfor dette feltet slik at de blir rustet til å ta gode og reflekterte valg når de skal ta i bruk digitale verktøy – både på egne og andres vegne. Og ikke minst at de får et grunnlag for å forstå hva privatliv og personvern er ettersom de blir eldre og har ansvar for sin egen digitale identitet. Det betyr at privatliv og personvern må settes inn i en større sammenheng og at det handler om mye mer enn å kunne regler. Nå er kompetansemålene som omhandler personvern stort sett redusert til å handle om regler, og at disse skal følges. Vi vil her også understreke at dette ikke bare handler om å følge regler, men vel så mye om å forstå og kunne bruke dem.

Kommentarer til kompetansemålene

Barneombudet mener at det er nødvendig at digital dømmekraft operasjonaliseres tydeligere i kompetansemålene i samfunnsfag og at det bør ses på hvilket innhold som er det sentrale i de ulike målene. Noen av målene er svært detaljerte, og vi foreslår noen steder at kompetansemålene forenkles.

Kompetansemålene tydelig få frem digital dømmekraft gjennom innhold som å være ansvarlig på nett, etisk refleksjon og sosiale og emosjonell kompetanse. Risikofaktorer i digitale medier og strategier for å redusere og håndtere risiko og unngå skade bør også komme tydeligere frem i kompetansemålene. Elevene må også lære hvordan de skal forebygge og håndtere uønskede hendelser i digitale medier.

Vi er også enige med NorSIS som peker på at mange av kompetansemålene knyttet til det digitale handler om å kunne «samtale om», og at det er vanskelig å si hvordan man skal kunne måle effekt av disse kompetansemålene, samt å si noe om hvilken læringseffekt og positive utfall det faktisk har for elevene. Vi ber dere også vurdere om det i stedet for verb som å f.eks. «følge» og «bruke» bør brukes verb som «reflektere», «drøfte», «anvende» og «forstå». Som NorSIS mener vi at det ikke er tilstrekkelig at elevene er i stand til å samtale om disse temaene.

Vi foreslår også at formuleringer som «på nett» erstattes med «digitale medier». Dette er et videre begrep, og den digitale kompetansen må forstås bredere enn bare nett.

2. trinn

Bruk av kilder og det å lære hvor man kan hente informasjon er en viktig del av barns digitale kompetanse. Vi støtter at elevene skal lære om dette på 2. trinn. Vi støtter måler «*samtale om korleis ulike kjelder kan gi informasjon om samfunnsfaglege spørsmål*». Vi støtter også at elevene skal «*utvikle digitale produkt for å presentere eit samfunnsfagleg tema*» På 2. trinn er det bra at dette knyttes til samfunnsfaglige tema. Dette avgrenser temaet, samtidig det er så åpent at læreren kan fylle det med ulikt innhold. Disse målene kan også ses i sammenheng. For å bli trygge brukere av digitale medier er det viktig at barn fra tidlig lærer hvordan de skal oppføre seg på nett, og samhandle med andre. Vi ser at noe av dette er fanget opp i kompetansemålet «*samtale om reglar for personvern i digital samhandling*», men mener at dette målet blir for smalt. Dels er det også overlapp mellom målet her og i engelsk. Målet kan her gjøres bredere enn bare å handle om hvordan du opptrer mot andre, men også hvordan man oppfører seg i digitale medier. Vi foreslår at kompetansemålet endres slik at digital dømmekraft kommer tydeligere frem i kompetansemålet her. Vi foreslår at dette endres til:

- **Samtale om personvern og hvordan oppføre seg i digitale medier.**

4. trinn

På 4. trinn er flere viktige kompetansemål, og mange sider av elevenes digitale kompetanse er dekket. Det er positivt. Vi støtter følgende mål:

- *«finne og bruke informasjon frå forskjellige kjelder og reflektere over kva slags informasjon kjeldene gir»*
- *«presentere ei aktuell nyheit og reflektere over forskjellen mellom fakta og meiningar»*
- *«utvikle digitale produkt med samfunnsfagleg innhald»*
- *«utforske eit samfunnsfagleg tema ved å søkje i digitale kjelder og bruke digitale ressursar i kommunikasjon og samhandling»*

Vi ser også at det er mål om personvern, digital sikkerhet og dømmekraft: *«samtale om reglar for personvern og vern av digitalt utstyr og informasjon, og om kva det vil seie å bruke dømmekraft i digital samhandling»*. Her er det veldig mange elementer i målet. Dette bør omformuleres og digital dømmekraft bør løftes frem som hovedelementet her. Vi foreslår at dette endres til:

- *«Samtale om hva det vil si å bruke digital dømmekraft, kjenne til regler om personvern og kunne vern av egen informasjon og digitalt utstyr.»*

7. trinn

Vi er positive til at det også på 7. trinn er flere kompetansemål knyttet til digital kompetanse. Dette er viktig. Vi støtter også her mange av kompetansemålene:

- *«samanlikne kva slags informasjon ulike kjelder gir, og utforske korleis ein kan bruke kjelder til å fremje meiningar»*
- *«reflektere over korleis kommersiell påverknad kan verke inn på forbruk og personleg økonomi»*
- *«bruke digitale ressursar til å utvikle samfunnsfaglege modellar»*
- *«reflektere over korleis teknologi kan løyse problem, men òg skape utfordringer for den enkelte og for samfunnet»*

Målet på 7. trinn om digital dømmekraft er svært omfangsrikt, samtidig som det ikke er noe om å kunne identifisere risiko og vite hvordan man skal håndtere det. Dette er alderen hvor de fleste får sosiale medier, og de fleste har sin egen mobiltelefon. Det gjør at de også må få den kompetansen. Vi viser til vårt forslag over, og ber om at direktoratet utformer et kompetansemål som ivaretar dette.

Videre foreslår vi at målet *«delta i digitale samhandlingsprosessar, bruke dømmekraft, beskytte eige digitalt utstyr og informasjon og handle i tråd med retten til privatliv, personvernreglar og opphavsrett»* omformuleres. Her støtter vi Medietilsynets forslag som også vil dekke deler av kommentaren over:

- *«bruke dømmekraft og opptre etisk i digital samhandling, følge regler om personvern og opphavsrett og bruke strategier for å håndtere uønskede hendelser på nett»*

10. trinn

Her støtter vi følgende mål:

- *«vurdere om og på kva måtar ulike kjelder gir informasjon om eit samfunnsfagleg tema, og reflektere over korleis einsretta kjelder eller mangel på kjelder kan prege forståinga vår.»*

- «drøfte korleis interesser og ideologi har prega synet på kva som blir oppfatta som fakta og sanning, og utforske korleis forskjellige politiske parti og grupper grunngir standpunkta sine»
- «utforske hvordan teknologi har vore og framleis er ein endringsfaktor og drøfte kva slags konsekvensar det har hatt og framleis har for enkeltmenneska og samfunnet»
- «bruke digitale ressursar til å designe og utvikle samfunnsfaglege produkt»
- «velje ressursar for digital samhandling for å drøfte samfunnsfaglege tema»

Igjen mener vi at målet knyttet til dømmekraft bør endres. Det lyder nå: «beskytte digitalt utstyr og informasjon, dokumentere egne digitale fotavtrykk og reflektere over høvet til å verne om retten ein sjølv og andre har til privatliv og personvern». Det bør vurderes om det er litt lite progresjon i innholdet om personvern og privatliv eller om det langt på vei er samme innhold som på 7. trinn.

Vi viser til vår merknad over, og mener at her bør håndtering av risiko være tydelig. Her bør det også være noe om ansvarlig bruk, og hvordan mekanismene i digitale medier påvirker barn og unge, for eksempel bruk av «likes» og det å følge noen på i digitale medier og ikke andre. Her kan også influensere være et tema.

6) Kommersiell påvirkning og kritisk medieforståelse

Barneombudet mener at det er nødvendig å styrke barn og unges forbrukerkompetanse og deres kritiske medieforståelse. De fleste barn og unge bruker digitale medier mye og det har gitt flere nye utfordringer. Mange av disse har også blitt enda tydeligere særlig etter at sosiale medier, som Facebook, Instagram ol., kom. Her spiller også algoritmer en sentral rolle.

Dette er også tema som Barneombudets ekspertgruppe er opptatt av i sin rapport. De anbefaler at skolen må gi elevene bedre kunnskap om kildekritikk, reklame og algoritmer. De sier på side 21:

«Skolen må ta ansvar for å styrke barn og unges kunnskap om kommersielt press og påvirkning i digitale medier. Tema som elever må lære om på skolen er

- *reklameskepsis og hvordan kommersiell påvirkning i digitale medier fungerer*
- *kildekritikk og at det vi ser i digitale medier ikke alltid er sant eller ekte.*
- *hvordan algoritmer fungerer*

Det er viktig å lære fra barn er små at vi ikke bør tro på alt vi ser i digitale medier, derfor må blant annet kildekritikk inn på skolen tidligere. Dette handler ikke bare om at vi skal være skeptiske til Wikipedia. Vi må også lære hva som er ekte og ikke på Instagram. Flere i ekspertgruppen har også erfaring med at det vi lærte om reklame kom for sent. Det er for sent å lære om reklame på 9. trinn. «Vi fikk telefoner på 4. trinn.»»

Kritisk medieforståelse

Barneombudet viser til at gjennom digitale medier får barn og unge rask tilgang på informasjon fra ulike kilder. Det kan være vanskelig å forstå om dette er informasjon de kan stole på eller ikke. De møter også en del informasjon med råd som kan være direkte skadelig eller farlig. Denne informasjonen kan komme fra kilder som influensere, sider som skriver nyheter som ikke bygger på fakta og forum hvor ungdom gir råd til hverandre. Det er allerede en del inne i læreplanen om kildekritikk, men det er viktig at det legges til grunn en bred forståelse av dette, slik at det ikke bare handler om Wikipedia, slik ekspertgruppen vår peker på.

Vi har merket oss at det er flere kompetansemål som kan knyttes til dette, men det er viktig at de ikke er så snevert formulert at det kun ser ut til å være knyttet til samfunnsfaglige spørsmål og å utforske samfunnsfaglige tema. Flere av målene i faget er nå avgrenset på en slik måte.

Digital forbrukerkompetanse

Digitale medier har også gjort barn og unge kan få skreddersydd markedsføring rett i lomma. Markedsføringen kan være synlig som reklame og annonser i ulike digitale plattformer eller på e-post, det kan være influensere som promoterer et produkt i bloggen sin eller i ulike sosiale medier, men det kan også være reklame som ikke er merket. Det kan være vanskelig å forstå hva som er reklame og ikke, og den markedsføringen som barn og unge opplever kan være massiv.

Her viser vi til Forbruksforskningsinstituttets (SIFO) undersøkelse av markedsføring rettet mot barn.¹² Her fant de at barn ble utsatt for massiv markedsføring, og at denne i stor grad var skreddersydd. Det var forskjeller på markedsføringen rettet mot gutter og jenter. SIFO skriver i sin oppsummering på side 134:

«Utvikling av verktøy som kan bidra til å fremme barn og voksnes digitale forbrukerkompetanse er viktig for håndtering av det digitale kommersielle landskapet i dagens hverdagsliv. Til dette kreves mer enn kildekritisk kompetanse og kunnskap om skjulte markedsføringsstrategier (som f.eks. når en blogger blir betalt for å skrive en anbefaling, sponsede anmeldelser fremstilt som redaksjonelt innhold, og det å kunne gjenkjenne, analysere og tolke integrerte markedsføringsstrategier i ulike digitale miljøer). Det fordrer også en forståelse av det datadrevne markedet, av plattformen, verdien av egne data og hva man kan gjøre for å verne egne personverninteresser i denne sammenheng.

Denne undersøkelsen har pekt på at barn som bruker sosiale medier er lite beskyttet, har utilstrekkelig digital forbrukerkompetanse og er særlig sårbare i denne forstand. Femten- og seksten-åringene i studien, utrykte at deres yngre søsken var mye mer ukritiske til markedsføring i sosiale medier enn hva de selv var. Barna som deltok i denne studien sa de hadde lært av egne feil og ubehagelige erfaringer. Likevel var de langt fra utlært, og visste ikke riktig hvordan de skulle beskytte seg selv.»

Barneombudet mener det er avgjørende at digital forbrukerkompetanse blir en del av læreplanen i samfunnsfag. Vi har merket oss at det er et kompetansemål på 7. trinn, men tror dette er for lite sent sett opp mot det barn og unge opplever i digitale medier.

Kommentarer til kompetansemålene

Medienes rolle og kritisk medieforståelse bør få en sentral plass i læreplanen. Kritisk medieforståelse er viktig for et velfungerende demokrati, og en kompetanse befolkningen trenger for å orientere seg i dagens dynamiske medielandskap og ta informerte valg om medieinnholdet de konsumerer, lager og deler. Bruk av kilder og kildekritikk er en viktig del av dette, men flere temaer er relevante og bør inkluderes i denne sammenhengen. Dette gjelder blant annet kommersielt vs. redaksjonelt innhold, persontilpasset reklame og innhold, produkt plassering og påvirkningsmarkedsføring, forståelse av ulike medietekster og sjangre (f.eks. nettavis vs. blogg), kommunikasjon og påvirkningsprosesser samt håndteringskompetanse. Her bør også elevene lære om algoritmer og hvordan de påvirker

---

¹² Rosengrav, Steinnes og Storm- Mathisen (2019) *Markedsføring og personvern i sosiale medier*. En flermetodisk undersøkelse med barn som medforskere. Oppdragsrapport nr. 13-2018. OsloMet: Forbruksforskningsinstituttet.

markedsføringen de får. Dette kan også knyttes til personvernet og beskyttelse av din informasjon.

2. trinn og 4. trinn

Vi ber direktoratet vurdere om temaene er godt nok dekket på 2. og 4. trinn. Det er lite om kildekritikk nå, og dette er stort sett knyttet til samfunnsfaget.

7. trinn

Barneombudet er positiv til at det er et kompetansemål knyttet til kommersiell påvirkning på 7. trinn. Det er viktig at dette kommer på det tidspunktet hvor mange barn begynner å bruke sosiale medier, men vi mener at målet slik det er foreslått nå er litt for snevert og foreslår at det tydeliggjøres hva elevene skal lære. Vi støtter Medietilsynets forslag om å endre «*reflektere over hvordan kommersiell påvirkning kan virke inn på forbruk og personlig økonomi*», med et tilleggslag, slik at vi foreslår at målet blir endret til:

- «*utforske forskjellen på redaksjonelt og kommersielt innhold, og reflektere over hvordan kommersiell påvirkning kan virke inn på forbruk, selvbilde og personlig økonomi*»

På denne måten vil målet også omfatte at barn og unge skal kunne finne ut hva som er kommersielt innhold og ikke, dette er noe som kan være vanskelig nå. Videre foreslår vi at «selvbilde» tilføyes fordi den kommersielle påvirkningen i en del tilfeller også kan føre til kroppspress og påvirke hvordan barn og unge ser på seg selv. Dette vil også gjøre det mulig å koble dette temaet til psykisk helse, slik Barneombudets ekspertgruppe tydelig gjør i sin rapport.

10. trinn

Her er det flere gode mål knyttet til kildekritikk og kritisk medieforståelse. Disse bør beholdes. Men det er ingenting som skal styrke elevenes digitale forbrukerkompetanse på 10. trinn. De fleste elever på ungdomsskolen bruker digitale medier mye, og møter reklame i mange former. Gjennom omfattende bruk av digitale medier blir også påvirkningen fra andre større, og mengden kommersiell påvirkning øker. Dette er også en alder hvor de selv tjener litt penger, får bankkort og hvor mange er opptatt av å bli anerkjent av jevnaldrende. Her kan presset i sosiale medier bli massivt, og det er viktig at den digitale forbrukerkompetansen til barn og unge dekkes i et kompetansemål. Dette bør gjerne også knyttes til deres psykiske helse og hvordan det kommersielle presset påvirker dem.

7) Håndteringskompetanse når negative ting skjer

Det siste vi vil løfte frem er at barn og unge må få kunnskap om hvor de skal henvende seg når de trenger hjelp. De må også få kunnskap om hva de skal gjøre når negative ting skjer, enten det er digitalt eller på andre arenaer. Det må være mål som gir dem håndteringskompetanse.

Vi viser her til EU Kids Online hvor et av funnene er at barn og unge har mangelfull håndteringskompetanse når de opplever negative på nett. Det er et funn her at de fleste barn og unge forteller det til venn (57 %), 33 % til foreldrene, mens 20 % ikke fortalte det til noen. Kun 6 % fortalte det til noen på skolen, og det var kun jentene. 0 % av guttene. Også elevundersøkelsen viser at mange barn og unge ikke fortalte det til noen på skolen om de ble utsatt for mobbing.

Å kunne håndtere negative ting er en gjennomgående bekymring som barneombudets ekspertgruppe har. I våre fagrapporter for 2018 var noen av de klareste tilbakemeldingene fra barn og unge at de ikke vet hva de skal gjøre når negative ting skjer, og hvor de kan få hjelp.

Hvor man kan få hjelp er også noe av de vi oftest får spørsmål om fra barn og unge på spørretjenesten vår «Spør Barneombudet», og når vi snakker med barn og unge. Vi mener at skolen må ta ansvar for å lære barn og unge dette, og at det må inn i kompetansemålene i ett eller flere fag.

Barneombudets ekspertgruppe er også opptatt av at det finnes en del sider på nett med skadelig innhold om selvmord, selvskading og slanking. Disse kan påvirke ungdom negativt. Ungdommene sier på side 24 i rapporten sin:

«Vi i ekspertgruppen mener at det må inn i undervisningen i skolen at slike sider finnes, og de problematiske sidene ved dem. Vi må skjønne at selvmord, selvskading ol. ikke er en løsning, og lærerne må snakke om de problematiske sidene ved dette på skolen. Ungdom må vite at det finnes andre utveier, og at det er hjelp å få. Skolen må gi oss denne opplæringen på en ikke-formanende måte. Elevene bør ikke alltid få informasjonen sammen med foreldrene, fordi foreldrene kan være en del av grunnen. Men også foreldre må få informasjon.»

Kommentarer til kompetansemålene:

Vi ber direktoratet om å sikre at barn og unge får kunnskap om hvordan de skal håndtere ulike negative ting de opplever. Dette kan være både digitalt og ellers. Håndtering av negative ting digitalt har vi foreslått dekket i punktet om digitale ferdigheter, derfor er innspillet her knyttet til det som skjer utenfor nett i hovedsak.

4. trinn

Vi støtter her at det er et kompetansemål om hvor man kan få hjelp dersom man har blitt utsatt for vold og seksuelle overgrep, se pkt. 3 over. Dette er veldig bra, og kan tjene som et eksempel på hvordan målet kan formuleres. Det bør også være et mål knyttet til andre negative ting barn og unge opplever som utrygt skolemiljø, mobbing, utestenging osv. Dette kan gjøres for eksempel ved et tillegg til følgende mål (med vår endring): **«samtale om kvifor det oppstår mobbing og konflikter i skule- og nærmiljøet, lytte til andre si meining og samarbeide med andre for å finne konstruktive løysingar»** slik at det nå lyder:

- **«samtale om kvifor det oppstår mobbing og konflikter i skule- og nærmiljøet, lytte til andre si meining, samarbeide med andre for å finne konstruktive løysingar og kjenne til kvar ein kan få hjelp.»**

7. trinn

Vi har merket oss at det er et mål her knyttet til å reflektere over hvordan konflikter oppstår og hvordan individ og samfunn kan håndtere disse. Dette målet er muligens litt smalt ved at det er knyttet til konflikter, men det gir en mulighet til å snakke om håndteringskompetanse, også på individnivå. Her kan det vurderes om målet burde vært åpnet opp mer ved ikke bare å knyttes til konflikter.

10. trinn

Det er ingen mål knyttet til håndteringskompetanse på 10. trinn. Det bør det være. Vi mener at elevene på 10. trinn bør få opplæring om hvordan de selv kan hjelpe seg selv og andre, og hjelpeapparatet som finnes. Vi foreslår følgende kompetansemål på 10. trinn:

- *Reflektere over muligheter den enkelte og hjelpeapparatet har for å støtte andre som har det vanskelig slik at de får den nødvendige hjelpen.*

Vi foreslår også at det på 10. trinn bør være kompetansemål knyttet til sider med skadelig innhold og at dette knyttes til elevenes psykiske helse og hvor de kan få hjelp om de trenger noen å snakke med.

Spørsmål 19. I læreplanane er det kompetansemål etter 2. trinn i nokre fag og etter 4. trinn i andre fag. Er det på lengre sikt ei god løysing å lage kompetansemål etter 1. trinn for å få til ei god begynnaropplæring og ein betre overgang mellom barnehage og skule?

Vi støtter ikke kompetansemål på 1. trinn. Da seksårsreformen ble innført i skolen, var forutsetningen at første klasse skulle ha et førskolepreg, leseopplæringen skulle ikke skje før i andre klasse og barnehagelærere fikk lov å undervise de fire første skoleårene. Overgangen fra barnehage til skole kan være stor for mange, og det er viktig at barna får et positivt møte med skolen der de opplever mestring. For tidlig vekt på målstyring og prestasjoner kan forsterke en negativ effekt av tidlig skolestart. Barneombudet mener derfor at kompetansemål for første klasse bør unngås.

Spørsmål 21. Det er nytt at samfunnsfag har fått eit særleg ansvar for den digitale ferdigheita. Legg læreplanen godt nok til rette for at alle elevar skal kunne ha gode digitale ferdigheter etter grunnskolen?

Vi er positive til at samfunnsfag skal ha et særlig ansvar for digitale ferdigheter, men at det er en grunnleggende ferdighet i alle fag. Vi ser at det er en styrking av digitale ferdigheter og at det har kommet inn mange kompetansemål om dette, særlig i samfunnsfag. Det er bra. Samtidig ser vi at det er noen utfordringer i de målene som er foreslått i samfunnsfag. For mer om dette se spørsmål 1. Det er særlig målene knyttet til digital dømmekraft og digital forbrukerkompetanse vi ha kommentarer til. Det er viktig med en bred og helhetlig tilnærming til bruk av digitale medier.

Spørsmål 24. Har du andre kommentarar eller forslag til endringar i læreplanane?

For en del av temaene vi etterlyser, mener vi det er nødvendig å se mer på hva som skal dekkes i samfunnsfag, KRLE og naturfag. Disse fagene bør ses i sammenheng. Her må det muliggjøres tverrfaglige perspektiver på tema som er viktige for at barn og unge skal mestre sine liv, og kunne være deltakende samfunnsborgere. Vi ber derfor direktoratet om også å lese våre svar til andre læreplaner også i sammenheng.

3. Læreplanen i samfunnsfag fellesfag

Her er våre innspill til læreplanen i samfunnsfag fellesfag.

Spørsmål 1. Uttrykker læreplanen tydelig det viktigste alle elevene skal lære?

Barneombudet takker for muligheten til å gi høringsinnspill. Vi ber direktoratet om å se på vårt hørings svar til læreplanen i samfunnsfag fellesfag i sammenheng med hørings svaret til læreplanen i samfunnsfag for grunnskolen. Mange av innspillene til denne bør også vurderes for videregående opplæring.

Vi vil her kommenterer på fire tema. Disse er

- 1) menneskerettighetene og kunnskap om lover og regler
- 2) hatefulle ytringer
- 3) seksualitetsundervisningen
- 4) digital kompetanse

1) Menneskerettighetene og kunnskap om lover og regler

Det er positivt med et kompetansemål som tematiserer menneskerettighetene i læreplanen. Dette målet må beholdes. Vi støtter dette målet «forstå grunnlaget for menneskerettar og utforske brot på menneskerettane nasjonalt eller globalt» Vi viser for øvrig til vår omtale av menneskerettighetene i læreplanen i samfunnsfag for grunnskolen. Dette er også relevant for videregående opplæring.

Vi støtter også at medvirkning, og det å være medborger er tydelig i et kompetansemål. Vi støtter følgende mål: «reflektere over kva det inneber å vere medborgar i eit demokrati, og vurdere korleis enkeltpersonar og grupper kan påverke politiske avgjerder lokalt og nasjonalt». Det er en progresjon sammenlignet med målene i grunnskolen.

2) Hatefulle ytringer mv.

Det er et kompetansemål om hatefulle ytringer, diskriminering og rasisme i forslaget. Vi støtter følgende kompetansemål: «vurdere tiltak som kan førebyggje rasisme, diskriminering og hatefulle ytringar i Noreg». Dette er tema som det er nødvendig å tematisere. Vi mener at dette kompetansemålet må beholdes, men også her vil vi peke på at det bør knyttes til gruppebaserte fordommer på tvers av diskrimineringsgrunnlagene.

3) Seksualitetsundervisning

Det er viktig at elevene også får seksualitetsundervisning i videregående opplæring. Vi er derfor positive til at det er mål også på Vg1/ Vg2 i samfunnsfag. For vår begrunnelse for hvorfor seksualitetsundervisningen er viktig, se høringsvaret vårt til samfunnsfag i grunnskolen. Vi vil særlig berømme dere for følgende mål: «reflektere over lovverk og normer om seksuell grensesetjing og drøfte variasjonar i haldningar, verdiar og normer om kjønn og seksualitet». Dette er et viktig mål og noe som ungdommen selv har etterlyst. Det er svært viktig at dette fastsettes.

Vi støtter også følgende kompetansemål etter Vg1/Vg2:

- «reflektere over likskapar og ulikskapar i identitet, levesett og kulturuttrykk innanfor og mellom majoritetar og minoritetar i Noreg og Sápmi/Sábme/Sáepmie»
- «gjere greie for korleis sosialisering har endra seg over tid, og drøfte korleis identiteten til ungdom og sjølvkjensle vert forma gjennom sosialisering i dag»

4) Digital kompetanse

Den digitale kompetansen som barn og unge tilegner seg i grunnskolen, må bygges videre på i videregående opplæring. Se innspill til læreplanen for samfunnsfag for grunnskolen. Det er ikke slik at ungdom er de ferdig utlært i digital dømmekraft når de begynner i videregående opplæring.

Flere undersøkelser viser at forekomsten av seksuelle krenkelser er på det høyeste fra 15- 16 år alder. For eksempel var det slik at i Barn og medier-undersøkelsen 2018 svarte 18 % av 13-18-åringene at de hadde fått seksuelle kommentarer på internett som de opplevde sårende, ubehagelige eller truende det siste året. Høyest var forekomsten blant jenter i 16-årsalderen (34 %). 13 % av 13-18-åringene har delt nakenbilder av seg selv siste året. Forekomsten var blant jenter var høyst hos 15 åringene (20 %), for guttene var den høyest blant 18 åringene (25 %). Om lag en av tre av jentene som hadde sendt nakenbilder av seg selv svarte at de følte seg presset noen ganger. Denne forskningen må også være en del av grunnlaget for utarbeidelsen av kompetansemålene. Elevene må få mulighet til å reflektere over spørsmål om bildedeling

og liknende når de har startet i videregående opplæring. Elevene har da enda bedre forutsetninger for å forstå problemstillingen.

Barneombudet er også bekymret for at en økende andel barn og unge under 18 år deler bilder av andre. I følge tall vi har fått fra Politidirektoratet for 2017 var det 190 saker i 2017 hvor ungdom under 18 år var siktet, tiltalt eller domfelt for å ha spredt bilder eller materiale som seksualiserer barn under 18 år, jfr. straffeloven § 311. I noen av disse sakene kan det være barn og unge under 18 år blir lovbrutere, noe som kan få store konsekvenser for deres fremtid. Vi mener det er et samfunnsansvar å gi ungdom kompetanse til å handle ansvarlig på nett. For å oppfylle dette ansvaret er det nødvendig også med kompetansemål i videregående opplæring.

Opplæringen må i videregående opplæring være rettet mot å gi ungdom kompetanse til å forebygge og håndtere krenkelsene når de skjer. Digitalt handler dette både om hva ungdom utsetter andre for og hvordan de håndterer det når de selv blir utsatt. Her er kompetanse om hva som er lov og ikke, personvern, konsekvenser for andre, kjønnsforskjeller og tiltak når det har skjedd viktig.

Kommentarer til kompetansemålene

Vi viser til vår omtale i punkt 3 om seksualitetsundervisning, og mener at kompetansemålet om lovverk og normer om seksuell grensetting også er viktig å knytte til det som skjer i digitale medier. Dette er et svært viktig kompetansemål.

Målene i digital kompetanse er i stor grad knyttet til digitale fotavtrykk og personopplysninger. Vi mener dette er for smalt. Her bør målene i større grad knyttes til digital dømmekraft og ansvarlig bruk. Dette er en alder hvor ungdommene opplever mye i digitale medier, og da må de få god trening i hvordan de skal bearbeide og forstå alt de ser. Her er det også mye som kan påvirke deres psykiske helse, og det ville vært aktuelt å ha et kompetansemål som tydelig pekte på hvordan de former sin digitale identitet og hva som påvirker hvem de er på nett. Vi foreslår at følgende kompetansemål omformuleres slik at det blir bredere:

- *«bruke egne og andre sine digitale fotavtrykk til å undersøke kven som har tilgang til data og personopplysninger, og reflektere over korleis denne informasjonen kan brukast eller misbrukast»*

Vi støtter disse kompetansemålene:

- «utforske korleis innovasjon og teknologi påverkar samfunns- og arbeidslivet»
- «drøfte korleis ideologisk ståstad og val av metode og kjelder påverkar funna og argumenta våre og gir seg utslag i forskjellige meiningar»

4. Læreplanen i KRLE

Her er våre innspill til læreplanen i KRLE.

Spørsmål 1. Uttrykker læreplanen tydelig det viktigste alle elevene skal lære?

Barneombudet takker for muligheten til å kommentere utkastet til læreplan i KRLE. Vi ser at noen av innspillene våre til skissen har blitt tatt hensyn til.

Vårt innspill til KRLE må ses i sammenheng med innspillet til særlig læreplanen i samfunnsfag. Det er tema som vi mener at bør dekkes gjennom en av disse læreplanene, men

som nå ser ut til å mangle i begge. Det klareste eksemplet på dette er mobbing og andre krenkelser som ikke er nevnt i noen av læreplanene.

Vi understreker også at religion- og livssyn også handler om oppfyllelsen av menneskerettigheter, og at barn og unge bør lære om religions- og trosfrihet. Vi mener også at det i dagens samfunn er nødvendig at eleven får opplæring om hvordan de kan forebygge og håndtere hatefulle ytringer, trakassering og diskriminering. Denne kompetansen må elevene ha både for det som skjer i den «virkelige» verden og digitalt. Mye av dette handler om holdninger, verdier og gruppebaserte fordommer. Dette bør enten omhandles i læreplanen i KRLE eller i samfunnsfag. Vi viser her til vårt innspill til samfunnsfag.

Vi vil kommentere på følgende tema:

- 1) Menneskerettigheter, særlig religions- og trosfrihet
- 2) mobbing og krenkelser, hatefulle ytringer, trakassering og diskriminering
- 3) seksualitet og kjønn.
- 4) Digital kompetanse

1) Menneskerettigheter

Det er noen kompetansemål om menneskerettighetene i KRLE. Det er viktig. Menneskerettigheter bør være en sentral del av diskusjon om religioners og livssyns rolle i samfunnsutviklingen. Derfor bør menneskerettigheter være dekket i kompetansemål i KRLE. Religions- og trosfriheten er en grunnleggende menneskerettighet. Denne har også barn. For å forstå opplæringen om ulike religioner, og sikre at opplæringen blir rettighetsbasert bør elevene allerede fra på 1.-4. trinn lære at alle mennesker har denne grunnleggende rettigheten og hva den betyr. De bør også lære at det ikke er alle mennesker som får denne retten oppfylt. Det bør også ses på progresjon og sikres kompetansemål på flere trinn. For mer hvorfor det er nødvendig med kompetansemål om menneskerettighetene viser vi til vårt svar til læreplanen i samfunnsfag spørsmål 1.

Kommentarer til kompetansemålene

4. trinn

Vi er positiv til om at barna skal «forstå og presentere hva menneskerettighetene innebærer for forståelsen av menneskeverd, respekt og toleranse». Dette supplerer fint målene i samfunnsfag på 4. trinn. På denne måten får elevene ulike faglige perspektiv i arbeidet med menneskerettighetene. Det er viktig.

7.trinn

Her ser vi at vårt innspill om trosfriheten har blitt ivarettatt, og at dette kommet tydelig inn i et kompetansemål. Vi synes det er bra med en tydelig forankring i menneskerettighetene, og at i tillegg har ytringsfriheten løftes frem. Dette er viktige sivile og politiske rettigheter som elevene bør kjenne til. Vi ser at elevene skal kunne gjøre rede for disse rettighetene «i et demokratisk samfunn». Vi antar at dette da både omfatter samfunnet og for den enkelte. Vi ber dere om å vurdere om retten til den enkelte kommer tydelig frem, særlig for trosfrihetene. I tillegg til disse rettighetene foreslår vi også at forsamlingsfriheten til den enkelte trekkes frem. Vi viser her til barnekonvensjonen art. 15. Dette er også en viktig sivil og politisk rettighet som i mange tilfeller kan bli begrenset for barn og unge og som har en klar tilknytning til de andre rettighetene. Vi foreslår

- gjøre rede for hva menneskerettighetene innebærer for ytringsfrihet, **forsamlingsfrihet** og trosfrihet i et demokratisk samfunn

10. trinn

Vi ser også at det er foreslått et kompetansemål på 10. trinn knyttet til menneskerettighetene. Vi støtter målet: *«identifisere og drøfte aktuelle etiske problemstillinger knyttet til menneskerettigheter, bærekraft og fattigdom»*. Dette mener vi er et godt kompetansemål fordi det gir elevene en mulighet til å knytte aktuelle problemstillinger til menneskerettighetene. Det er viktig at elevene ikke bare lærer hva menneskerettighetene er uten å kunne knytte dem til en dagsaktuell kontekst. Dette målet åpner for det. Vi er også positive til at elevene skal kunne gjøre det samme knyttet til bærekraft og fattigdom. Målet blir stort, men det er mye viktig her. Dette er også et mål som det kan jobbes tverrfaglig med, og som kan ses i sammenheng med for eksempel mål i samfunnsfag og naturfag.

2) Seksualitetsundervisningen

Vi viser til våre kommentarer til seksualitetsundervisningen i læreplanen for samfunnsfag i grunnskolen og ber dere om å lese denne. Dette er relevant også for KRLE. Her begrunner vi blant annet hvorfor det er viktig å styrke seksualitetsundervisningen. Vi mener her at våre tidligere innspill i stor grad har blitt ivaretatt, og vil berømme direktoratet for dette.

4. trinn

Her er det mange gode kompetansemål og vi ønsker spesielt at disse tre skal beholdes:

- *«beskrive og samtale om ulike måter å leve sammen på i familie og samfunn»*
- *«sette seg inn i og formidle egne og andres tanker, følelser og erfaringer»* og
- *«forstå og presentere hva menneskerettighetene innebærer for forståelsen av menneskeverd, respekt og toleranse»*.

7. trinn

Vi har merket oss at vårt innspill til at barn skal lære om ulike religioner og livssyns syn på kjønn og seksualitet som i skissen var et mål på 10. trinn, nå er dekket både på 4. og 7. trinn er fulgt. Dette synes vi er veldig bra, og det er god progresjon i målene. Vi støtter følgende mål:

- *«gjøre rede for ulike syn på barndom, familie og samliv i religioner og livssyn»*
- *«reflektere over eksistensielle spørsmål knyttet til menneskets levesett, levekår og klodens framtid»*

10. trinn

På 10. trinn ser vi at det er flere kompetansemål som er relevante for seksualitetsundervisningen. I innspillet vårt til skissen i KRLE sa vi at kompetansemålet for 10. trinn la opp til at man fokuserte på ulike type syn på kjønn og seksualitet, og at det lett blir toleransepreget. Toleranse innebærer at det er andre som avgjør om de godtar dette eller ikke. Dette kan gi uheldige signaler. Vi foreslo å endre "syn" til "perspektiver". Målet lyder nå: *«gjøre rede for og reflektere over ulike syn på kjønn, seksualitet og seksualetikk i kristendom og andre religioner og livssyn»*. Ved denne koblingen til religion og livssyn tenker vi nå at syn er dekkende. Vi viser her til høringssvaret til SRHR-nettverket som problematiserer begrepet *«seksualetikk»*. Vi er også i tvil om *«seksualetikk»*, og foreslår at det strykes. Hva innebærer egentlig dette? Vi foreslår at målet forenkles og at det bør lyde:

- *«gjøre rede for og reflektere over ulike syn på kjønn og seksualitet.»*

Vi er enig med SRHR-nettverket i at da vil målet også i større grad åpne for elevenes egne refleksjoner utover det som ligger til en bestemt religion eller et bestemt livssyn.

Vi støtter også følgende kompetansemål:

- «*identifisere og drøfte etiske problemstillinger knyttet til ulike former for kommunikasjon.*»
- «*utforske andres perspektiv og håndtere uenighet og meningsbrytning*»
- «*reflektere over eksistensielle spørsmål knyttet til det å vokse opp og leve i et mangfoldig og globalt samfunn*»

3) Mobbing og andre krenkelser

I et samfunn med stadig hardere retorikk og med relativt høye tall for mobbing og hatefulle ytringer blant barn og unge er det avgjørende at de lærer om hatefulle ytringer, mobbing, trakassering og diskriminering. De må kjenne igjen fenomenene og vite hva som skal gjøres for å forebygge og håndtere det. Barn og unge må både ha kompetanse til å forstå hva de selv gjør, og hva som er grensene etisk og juridisk, samt hva de skal gjøre om andre utsettes. Vi har merket oss at dette er tydeligere i gjeldende læreplan for KRLE og samfunnsfag, og ser ikke begrunnelsen for dette er tonet ned eller kuttet ut.

Mobbing og andre krenkelser

Vi viser til at Elevundersøkelsen for 2018 hvor 6,1 % av elevene svarte at de har blitt mobbet to eller tre ganger i måneden eller mer. Regjeringen har de siste årene hatt en stor satsing for å forebygge og håndtere mobbing og andre krenkelser. I arbeidet mot mobbing er det nødvendig også å involvere elevene, både ved at de kan være positive forbilder, ha gode relasjoner og at de sier fra at mobbing ikke er greit. I dette arbeidet er det nødvendig at elevene har kompetanse til å bidra på en positiv måte. I dette arbeidet må skolene også få elevene til å reflektere over mobbing og jobbe med sine holdninger.

I gjeldende læreplan for KRLE er mobbing et tema på 1.-4. trinn. Vi mener at dette bør videreføres i læreplanen i KRLE, eller at det bør inn i samfunnsfag. I KRLE kan kompetansemålene knyttes til blant annet kjerneelementet å kunne ta andre perspektiv. Det å forstå hvordan mobbing og andre krenkelser påvirker andre er en viktig del av å kunne ta andre perspektiv. Dette handler også om forstå og tenke gjennom hvordan dine negative handlinger kan påvirke andre, og hva du kan gjøre for å være en venn eller skape trygge og gode psykososiale skolemiljø.

KRLE eller samfunnsfag bør ha kompetansemål som gir mulighet til å jobbe med hva mobbing er, konsekvenser for den som blir mobbet og den som mobber, hvordan forebygge det og hva man bør gjøre når en selv eller andre blir mobbet. Dette bør også ses i sammenheng med den lovpålagte plikten skoler har etter opplæringsloven § 9A-9 til å informere elevene om rettigheter og plikter i opplæringsloven kapittel 9A. Dersom elevene ikke har fått kompetanse om hva mobbing og andre krenkelser er og hvordan dette kan forebygges og håndteres er det vanskelig å oppfylle deres rettigheter. Vi er bekymret for at skolene ikke vil ha tid til å jobbe med elevenes kompetanse knyttet til mobbing og andre krenkelser. Dette er en sentral del av det forebyggende arbeidet.

Mobbing og andre krenkelser er et tema som kan dekkes i samfunnsfag, men vi ser gode grunner til at dette fortsatt skal være en del av KRLE. Her kan det knyttes både til kjerneelementet «Kunne ta andres perspektiv» og «etisk refleksjon». Målene må kunne brukes både til å snakke om digital mobbing og tradisjonell mobbing.

I følge barnekonvensjonens artikkel 19 skal partene «*treffe alle egnede lovgivningsmessige, administrative, sosiale og opplæringsmessige tiltak for å beskytte barnet mot alle former for fysisk eller psykisk vold ...*» «*Alle former for ..... psykisk vold*» omfatter også mobbing, og det vil være naturlig at mobbing adresseres i denne sammenhengen. Vi skulle imidlertid gjerne skulle sett at denne formen for vold nevnes mer spesifikt. Barneombudet savner problemstillinger knyttet til mobbing i den foreslåtte læreplanen, og her bør samfunnsfag ses i sammenheng med KRLE.

Som nevnt i kommentarene til skissene sist høst, er mobbing og andre krenkelser etter vårt syn et sentralt tema i forbindelse med etisk refleksjon knyttet til «store og små spørsmål, konflikter og utfordringer med betydning for skolesamfunnet og hverdagslivet». Det henger også nøye sammen med å kunne ta andres perspektiv og utvikle mangfoldskompetanse. Vi mener derfor det har sin naturlige plass innenfor KRLE-faget og ser ingen grunn til at det blir mindre poengtert i de foreliggende forslagene enn i eksisterende læreplaner.

Kommentarer til kompetansemålene

Vi ber dere se dette forslaget i sammenheng med innspillet til læreplanen i samfunnsfag for grunnskolen, se særlig spørsmål 1 punkt 4.

4. trinn:

Barneombudet mener at dersom mobbing ikke tematiseres i samfunnsfag bør det inn som et tema på 4. trinn i KRLE. Dette kan for eksempel gjøres ved et kompetansemål som lyder:

- «*Samtale om hva mobbing og andre krenkelser er, hvordan motvirke det og hvordan det påvirker andre.*»

7. trinn

Vi støtter dette kompetansemålet på 7. trinn: «*utforske og beskrive egne og andres perspektiver i etiske dilemmaer knyttet til hverdags- og samfunnsutfordringer*».

10. trinn

Vi ser at det på 10. trinn er flere kompetansemål som kan brukes til å drøfte tema knyttet til mangfold og inkludering. Vi støtter disse:

- «*utforske andres perspektiv og håndtere uenighet og meningsbrytning*»
- «*reflektere over eksistensielle spørsmål knyttet til det å vokse opp og leve i et mangfoldig og globalt samfunn*»

4) Digital kompetanse

Digital dømmekraft bør komme tydeligere frem i kompetansemålene i KRLE. Selv om det er sagt at det er samfunnsfag som skal hovedansvaret for begynneropplæringen i digitale ferdigheter, er det nødvendig at dette også fanges opp i andre fag, som KRLE.

KRLE er egnet fordi det å ta andres perspektiv og etisk refleksjon er sentralt i faget og gir mulighet til at elevene reflekterer over hvordan deres digitale og analoge kommunikasjon påvirker andre. Det å opptre etisk på nett kan kreve at barn og unge har fått muligheten til å reflektere over det særegne ved denne kommunikasjonsformen. Når man ikke ser mottakerens reaksjon, og samtidig kan få hurrarop fra digitale tilskuere for grenseoverskridende bildedeling eller utsagn, krever det mye av den enkelte. Nettvett handler om perspektivtaking og trening i hva som er greit og ikke. Dette er tema som bør også bør dekkes av kompetansemål i KRLE. Vi ber direktoratet vurdere om det er nødvendig å tydeliggjøre dette i kompetansemål i KRLE.

Så vidt vi kan se er det kun kompetansemål som berører dette på 10. trinn. Vi støtter disse, men ber om det vurderes om det bør være kompetansemål om dette også på tidligere trinn.

Spørsmål 19. I læreplanene er det kompetansemål etter 2. trinn i noen fag, og etter 4. trinn i andre fag. Er det på lengre sikt en god løsning også å lage kompetansemål etter 1. trinn, for å få til en god begynneropplæring og bedre overgang mellom barnehage og skole?

Vi støtter ikke kompetansemål på 1. trinn. Da seksårsreformen ble innført i skolen, var forutsetningen at første klasse skulle ha et førskolepreg, leseopplæringen skulle ikke skje før i andre klasse og barnehagelærere fikk lov å undervise de fire første skoleårene. Overgangen fra barnehage til skole kan være stor for mange, og det er viktig at barna får et positivt møte med skolen der de opplever mestring. For tidlig vekt på målstyring og prestasjoner kan forsterke en negativ effekt av tidlig skolestart. Barneombudet mener derfor at kompetansemål for første klasse bør unngås.

5. Læreplanen i naturfag

Her er våre innspill til læreplanen i naturfag.

Spørsmål 1. Uttrykker læreplanen tydelig det viktigste alle elevene skal lære?

Barneombudet takker for muligheten til å gi høringsvar til forslag til læreplan i naturfag. Naturfag er et sentralt fag for tema knyttet til helse, og må ha kompetansemål som handler om elevenes fysiske, psykiske og seksuelle helse. Slik vi ser det, er det behov for å styrke tema knyttet til kjønn og seksualitet, samt psykisk helse.

Det kan synes som at det er samfunnsfag som særlig har tatt ansvaret for seksualitetsundervisningen. Vi mener det bør være flere kompetansemål knyttet til kjerneelementet «kropp og helse» i naturfag. Disse bør i større grad dekke tema knyttet til seksualitet, kjønn og mangfold. Vi savner her både positive og negative perspektiver. Vi mener også at det er nødvendig med flere kompetansemål som omhandler fysisk og psykisk helse. Det er nå få kompetansemål knyttet til dette.

For en del av temaene vi etterlyser, mener vi det er nødvendig å se mer på hva som skal dekkes i samfunnsfag, KRLE og naturfag særlig. Disse fagene bør ses i sammenheng. Vi ber derfor læreplangruppen om også å lese vårt innspill til de andre to læreplangruppene.

1) Seksualitet, kjønn og mangfold

Naturfag er et viktig fag i seksualitetsundervisningen. Vi ser at sentrale emner som pubertet og seksualitet er inne i kompetansemål i naturfag., men mener det bør favne videre enn forslaget. Vi har merket oss at samfunnsfag er faget som tar store deler av denne opplæringen, og mener at det bør legges inn flere mål i særlig naturfag knyttet til kropp og de naturfaglige problemstillingene.

Barneombudet legger til grunn en bred forståelse av seksualitetsundervisning. Vi viser her blant annet til WHO Europa som definerer et som

«en livslang prosess hvor individet tilegner seg informasjon og danner seg egne holdninger og verdier. Seksualitetsundervisning etter denne standarden omfatter seksuell utvikling, seksuell og reprodutiv helse, relasjoner mellom mennesker, følelser, intimitet, kroppsbilde og kjønnsroller. Det vektlegges at undervisningen skal respektere menneskerettigheter og mangfold, tilpasses barn og unges alder, kunnskapsbehov og

kulturbakgrunn, oppmuntre til kritisk tenkning og kommunisere en positiv livsløpstilnærming til seksualitet.»¹³

Barneombudet viser til at blant annet til seksualitet og kjønn, mellommenneskelige relasjoner, å kunne sette grenser og respektere andres, og å kunne håndtere tanker, følelser og relasjoner er viktige tema.

Barn og unges etterlyser mer kunnskap

Barneombudets innspill er i stor grad basert på innspill fra barn og unge. Innspillene vi har fått fra barn og unge er også relevante for dere.

Barneombudet har opprettet en ekspertgruppe med ni ungdommer i alderen 13- 17 år for å gi oss råd om hvordan barn og unge skal få en trygg digital hverdag. Gruppen er opptatt av deling av nakenbilder og knytter dette til seksualitetsundervisningen. For barn og unge er digitale medier også et sted hvor de utforsker sin seksualitet. Ekspertgruppen ønsker derfor gi innspill til seksualitetsundervisningen. I sin rapport sier de på side 11 at:

«Flere i ekspertgruppen har erfaringer med lite seksualitetsundervisning, og lærere og andre som ikke klarer å svare på elevenes spørsmål. Ungdom lærer ting i seksualitetsunder- visningen, men det mangler også viktige tema. I flere tilfeller er opplæringen også lite relevant. Skolen må ikke bare følge planen, men de må vite hva det er nødvendig at ungdom lærer om. Et problem med lærere er at de kan bli flau, og noen ganger unngår de å gi opplæring om ting som er vanskelige eller ubehagelige. Det skaper et dårlig forhold for de unge, og er en dårlig start. Det er veldig utrygt at ungdom skal prøve å finne ut alt selv. Ekspertgruppen mener at det ikke skal være sånn at eksterne kommer og drar igjen, og så er skolen ferdig med et tema. Dette må følges opp av lærerne. Det ungdom lærer på skolen, er også veldig lite praktisk og det kommer ofte for sent. Vi må lære det tidlig. Flere av oss har sett TV-serier som har gitt mer informasjon om temaet enn det vi har fått på skolen.

Noe annet som kan være med å påvirke til deling av nakenbilder, kan være porno. Elever trenger også mer snakk om porno i seksualitetsundervisningen. Porno er veldig unaturlig, men om det er en av de viktigste informasjonskildene for ungdom, så skaper det urealistiske forventninger. Ikke alle ungdom-mer har et realistisk syn på sex og porno, og hva det er.

«I porno har begge parter alltid lyst på sex. Det gir et syn på at alle andre har lyst på sex med deg, og kan få ungdom til å tro alle har lyst på nakenbilder.»

Vi i ekspertgruppen mener at ved å lære om porno kan det være at porno ikke er så ille, så lenger du vet det faktisk bare er «fake». [...]

Seksualitetsundervisningen er viktig for å forebygge at ungdom sender nakenbilder, og at de tenker gjennom konsekvensene av det de gjør. Vi mener det er nødvendig å gjøre noe med seksualitetsundervisningen. Den er for dårlig nå, og mange tema kommer for sent. Det er for store forskjeller i opplæringen som vi ungdommer har fått. Mye av opplæringen som gis i dag er «for smal», for eksempel er det ikke nok om ulike seksuelle orienteringer.

---

¹³ Helse- og omsorgsdepartementet. «Snakk om det!» *Strategi for seksuell helse (2017-2022)* side 18.

Seksualitetsundervisningen må inn tidlig, og i hele skoleløpet. Vi må lære om det før det blir aktuelt, samtidig som det må inn i videregående opplæring. Elevene må også lære om «nudes» og hva som er lov og ikke, og konsekvenser av å ikke ta nettvett seriøst. Opplæringen må være praktisk og relevant. Den må være alderstilpasset, og gutter og jenter må få vite ting om hverandre.

Vi i ekspertgruppen mener at i seksualitets-undervisningen må skolen snakke om

- *deling av bilder*
- *kropp og seksualitet*
- *å bestemme over sin egen kropp*
- *grensesetting*
- *konsekvenser*
- *seksuelle orienteringer*
- *prevensjon*
- *porno»¹⁴*

Nettopp seksualitetsundervisning var også et tema som kom opp i de to fagrapportene vi ga ut i 2018 hvor vi har snakket med barn, ungdom og unge voksne om seksuelle krenkelser, vold og overgrep.¹⁵ I begge rapportene pekte barn og ungdom på hvor viktig seksualitetsundervisningen er for å kunne forebygge, men også kunne avdekke og håndtere vold, overgrep og seksuelle krenkelser. Dette gjaldt både for de som har opplevd vold og overgrep, og for ungdom som skulle gi innspill om hvordan forebygge seksuelle krenkelser. De to rapportene konkluderte med at barn og unge trenger opplæring om følgende:

- Kropp, relasjoner, seksualitet, grenser, vold, overgrep, seksuelle krenkelser, retten til beskyttelse og hva som er lov og ikke.
- Opplæringen må også omfatte det som skjer digitalt.
- Undervisning om seksuelle krenkelser, hva som er lov og ikke og hvordan håndtere dette, også i videregående opplæring.
- Hvordan skal den enkelte håndtere det når de selv eller noen de kjenner opplever seksuelle krenkelser.
- De ønsker opplæring fra tidlig i løpet. Fra barnehagen til videregående opplæring.

For mer om barn og unges synspunkter viser vi til våre rapporter.

Barneombudet mener seksualitetsundervisningen bør være tydelig fra de laveste trinnene og til og med videregående opplæring. Barn og unge må lære om temaene før de havner i situasjoner hvor kompetansen tas i bruk, men samtidig må temaene også dekkes på senere trinn hvor mange ungdommer har egne erfaringer. Barneombudet vil peke på at i seksualitetsundervisningen er det nødvendig å gi barn og unge opplæring om både positiv seksualitet og om beskyttelse mot vold og seksuelle overgrep. Begge sider må være dekket. Flere av disse temaene bør dekkes i naturfag.

---

¹⁴ Barneombudet (2019) Ungdom om digitale medier. Vurderinger og anbefalinger fra barneombudets ekspertgruppe om en tryggere digital hverdag. URL: <https://barneombudet.no/wp-content/uploads/2019/06/digitaltrygghet.pdf>

¹⁵ Barneombudet (2018) «Alle kjenner noen som har opplevd det». Samtaler med ungdom om seksuelle krenkelser – 2018. og Barneombudet (2018) «Hadde vi bare gått hjelp tidligere, hadde alt vært annerledes». Erfaringer fra barn og unge utsatt for vold og overgrep – 2018.

Myndighetene har forpliktet seg til bedre seksualitetsundervisning i skolen

Barneombudet er opptatt av at vi voksne må ta barn og unges synspunkter på alvor. Vi er glade for å se at de har direktoratet gjort i forbindelse med styrkingen av seksualitetsundervisningen i læreplanen, i særlig samfunnsfag.

Vi peker også på at en styrket seksualitetsundervisning er en forventning ikke bare fra Barneombudet, men også fra Stortinget, regjeringen, Helse- og omsorgsdepartementet og Barne- og likestillingsdepartementet. Slik vi ser det, er det nødvendig at disse temaene løftes tydelig og helhetlig frem for å oppfylle disse forpliktelsene. Vi viser her til Granavolden-erklæringen hvor regjeringen har forpliktet seg til dette, og til «Snakk om det!» Strategi for seksuell helse (2017-2022) hvor Helse- og omsorgsdepartementet trekker frem barnehagers og skolars viktige rolle. Vi viser her særlig til punkt 3.2. om undervisning om kropp, grenser og seksualitet. Om seksualitetsundervisningen i skolen uttaler helse- og omsorgsdepartementet på side 15 at Norge har lang tradisjon for dette og at:

”Kunnskap om grenser, respekt og rettigheter og evnen til å reflektere over ulike situasjoner er viktig for å utvikle egen autonomi og samtidig respektere andres grenser. Dette er emner som favner langt videre enn seksualitet, men som danner et nødvendig grunnlag for den enkeltes dannelse, identitetsutvikling og handlingskompetanse. Riktig kunnskap om seksualitet og seksuell helse fører til at ungdom debutterer senere, er flinkere til å bruke kondom og prevensjon og utvikler et positivt forhold til egen seksualitet og intimitet».

Elevene vil modnes i ulik takt og dermed vil deres behov for seksualitetsundervisning endre seg. Vi forventer, som foreslått i læreplanene, at seksualitet tas opp i flere fag, for å få ulike vinklinger og ivareta flere perspektiv. Naturfag har typisk et helsefokus, mens KRLE gjerne har reflekterende og etisk fokus, mens samfunnsfag ser på sosiale konstruksjoner, lov og rett og kjønnsroller. Vi trenger alle disse tilnærmingene for en helhetlig seksualitetsundervisning.

Kommentarer til kompetansemålene

2. trinn

Her savner vi kompetansemål som kan knyttes til seksualitetsundervisningen. Vi mener det her bør inn noe om følelser og anatomi, og foreslår at det tas inn noe om dette. Vi støtter her SRHR-nettverkets forslag om følgende kompetansemål:

- «Utforske kroppslig variasjon og beskrive de ulike kroppsdelene»
- «Samtale om gode og vonde følelser»

4. trinn:

Her er det foreslått viktige kompetansemål om kroppens utvikling og menneskets reproduksjon. Vi støtter følgende mål:

- «samtale om menneskets reproduksjon»
- «beskrive menneskekroppen, og samtale om likheter og ulikheter mellom kjønnene»

7. trinn:

Det er viktig at pubertet er et tema på 7. trinn slik det er foreslått. Vi er også positive til at kroppens organsystem er et tema på 7. trinn. Vi støtter følgende mål:

- «gjøre rede for kroppens forandringer i puberteten og samtale om hvordan puberteten kan påvirke følelsene»

- «gjøre rede for noen av kroppens organsystemer og beskrive hvordan systemene virker sammen»

10. trinn:

Vi synes kompetansemålet «drøfte spørsmål knyttet til seksuell og reproduktiv helse» er viktig, åpent og fint.

Videregående opplæring:

Målet «drøfte aktuelle helse- og livsstilsspørsmål og vurdere pålitelighet i informasjon fra ulike kilder» er både åpent og fint, som kan gis retning til seksualitet og kropp gjennom teksten om faget.

2) Fysisk og psykisk helse

Barneombudet mener også at det bør vurderes flere kompetansemål knyttet til psykisk helse. Psykisk helse er omtalt i det tverrgående temaet folkehelse og livsmestring, men vi ser få tilfeller hvor det er kompetansemål knyttet til dette. Dette mener vi at det bør gjøres noe med. Her viser vi både til tall i Ungdata som viser at mange ungdommer opplever stress og press og at de sier selv rapporterer om psykiske vansker.

Barn og unge ønsker mer informasjon om psykisk helse

Barneombudet har etablert en ekspertgruppe for tryggere digital hverdag som består av ni ungdommer i alderen 13- 17 år. Ungdommene er veldig opptatt av psykisk helse og hvordan den påvirkes. De sier i sin rapport på side 20 - 21:

«Sosiale medier kan bidra til at det er lettere å snakke om psykisk helse, men de kan også ha negative konsekvenser for unges psykiske helse. Vi i ekspertgruppen mener at det er mer åpenhet nå om psykisk helse og problemer. Vi har kommet til et punkt hvor vi er mer åpne, men dette er særlig jenter.

Ekspertgruppen mener at både jenters og gutters psykiske helse må tas på alvor og at ungdom må få god hjelp. Det er nødvendig å skille mellom jenter og gutter når vi snakker om psykisk helse og sosiale medier. Det er forskjell på hvordan kulturen er blant jentene og guttene. Vi mener det er helt nødvendig med bevisstgjøring og økt oppmerksomhet om gutters psykiske helse. Det snakkes ikke nok om gutter og psykisk helse. Det vil vi i ekspertgruppen gjør noe med.

Jenter og psykisk helse

Det har blitt mer åpenhet i sosiale medier om psykisk helse, og det er veldig bra. Det er viktig å ikke sette restriksjoner på hvor åpne vi er. Ungdom får mye støtte og kjærlighet i sosiale medier. En utfordring kan være at de som forteller om psykiske problemer får oppmerksomhet, og at det blir «kult å slite». Stor åpenhet om psykisk sykdom kan føre til at mange ender opp med å tro at de har depresjon fordi de er lei seg en periode. Det har blitt vanlig å si «jeg har angst» om alt mulig. Å sette diagnoser på seg selv er en ukultur. Flere kjenner mange som sier de er deprimerte eller har spiseforstyrrelser, og så har de bare vært lei seg eller ikke spist en dag. Dette påvirker andre.

Noen av influenserne spiller også en rolle i åpenhet rundt psykisk helse i sosiale medier. Det er mange yngre som ser opp til dem, og flere influensere snakker om at de har angst for noe. Noen ganger kan det virke som at nesten alle har angst eller liknende. Det kan kanskje gjøre at ungdom lurere på om «kanskje jeg har angst jeg også.» Vi i

ekspertgruppen er opptatt av at ungdom ikke bør sammenligne seg med disse. Det er viktig at vi ikke gjør dette, influenserne kan ha andre problemer enn oss.

Samtidig er ikke influenserne roten til psykiske helseproblemer. Roten er noe annet, men sosiale medier er med på å forsterke det. Det er også viktig med influensere som snakker om hvordan de har det, og viser at det både er gode og dårlige dager. Det er noen influensere som er flinke til å snakke om psykisk helse, og som ikke bare viser vanskelige dager.

«De som sliter, sier det ikke»

Samtidig er det et problem at det er mange med store problemer som ikke snakker om det, og som ikke får hjelp. Mange av de som har de mest alvorlige problemene, skjuler seg. Andre merker det ikke, og det er vanskelig å oppdage. Det er mange som trenger oppmerksomhet, og å vite at det er noen som kan ta dem imot hvis det skjer noe. Mange vet ikke konsekvensene av å slite, og venner er ikke flinke nok til å vise at de bryr seg. Noen kan synes det er vanskelig å snakke om psykiske problemer. Det er viktig å gi ungdom som trenger det god og riktig hjelp, sånn at de ikke søker seg til skadelige nettsider eller gjør noe annet dumt.

Gutter har noen andre utfordringer enn jenter

Gutter blir stadig mer åpne om følelser. Det blir mer og mer greit for gutter å snakke om følelser. Likevel er gutter og psykiske problemer fortsatt tabu. Dette kan ha sammenheng med forventningene til gutter, og at mange gutter føler at de må være tøffe. Guttas problemer kommer i skyggen av jentenes.

«Jenter skal ha problemer og gutta skal passe på».

En annen utfordring er at gutter ikke søker informasjon på samme måte som jenter. Noen kan snakke med foreldrene sine, folk er forskjellige. Noen snakker også med jentevenner. Det kan være enklere å snakke med venninner enn en kompis.

Vi guttene i ekspertgruppen mener selv at influenserne har mindre makt over gutter. Gutter mangler forbilder, og det er ikke den samme åpenheten som hos jenter. Selv om det finnes gode mannlige influensere, betyr ikke det at de blir sett av gutter. Influensere for gutter sprer seg ikke like lett. Guttene er ofte andre steder på nett, og der snakkes det ikke åpent om psykisk helse. Det er noen få Youtubere som er åpne om selvmord og snakker om hvor ungdom kan få hjelp. Det kan likevel være vanskelig å vite om vi kan stole på hjelpen vi får og hvem som kan hjelpe.»

Kommentarer til kompetansemålene:

Vi har merket oss at det kun er et kompetansemål på 10. trinn som er direkte knyttet helse: «*samtale om hva helse er og drøfte hvordan livsstil påvirker helse*». Dette mener vi er for lite og at psykisk helse ikke kommer tydelig nok frem. Vi ber direktoratet om å foreslå kompetansemål hvor elevenes psykiske helse tydeligere kommer frem, og hva som påvirker dette. Dette bør også være et tema før 10. trinn. Det er ikke tilstrekkelig at det er nevnt i det tverrfaglige temaet folkehelse og livsmestring, det må også komme tydelig til uttrykk i kompetansemål. Kompetansemålene bør også ta opp kjønnsforskjeller og psykisk helse, slik ekspertgruppen etterlyser.

Spørsmål 10. Er de tverrfaglige temaene integrert i læreplanen på en måte som er relevant for faget?

Kommentar til folkehelse og livsmestring

I overordnet del er det sagt om det tverrfaglige temaet folkehelse og livsmestring at opplæringen skal gi elevene kompetanse som «fremmer god fysisk og psykisk helse, og som gir muligheter til å ta ansvarlige livsvalg.». Eksempler på tema er fysisk og psykisk helse, seksualitet og kjønn, mediebruk, verdivalg, mellommenneskelige relasjoner, å kunne sette grenser og respektere andres, og å kunne håndtere tanker, følelser og relasjoner. Vi mener at psykisk helse ikke er fanget godt nok opp i kompetansemålene. Se kommentar til spørsmål 1.

Spørsmål 19. I læreplanene er det kompetansemål etter 2. trinn i noen fag, og etter 4. trinn i andre fag. Er det på lengre sikt en god løsning også å lage kompetansemål etter 1. trinn, for å få til en god begynneropplæring og bedre overgang mellom barnehage og skole?

Vi støtter ikke kompetansemål på 1. trinn. Da seksårsreformen ble innført i skolen, var forutsetningen at første klasse skulle ha et førskolepreg, leseopplæringen skulle ikke skje før i andre klasse og barnehagelærere fikk lov å undervise de fire første skoleårene. Overgangen fra barnehage til skole kan være stor for mange, og det er viktig at barna får et positivt møte med skolen der de opplever mestring. For tidlig vekt på målstyring og prestasjoner kan forsterke en negativ effekt av tidlig skolestart. Barneombudet mener derfor at kompetansemål for første klasse bør unngås.

6. Læreplanen i engelsk

Her er vårt høringsinnspill til læreplanen i engelsk.

Spørsmål 1. Uttrykker læreplanen tydelig det viktigste alle elevene skal lære?

Barneombudet har merket seg at engelsk har tatt et tydelig ansvar for digital kompetanse. Dette støtter vi. Vi vet at mye av kommunikasjonen i digitale medier pågår på engelsk og at for eksempel mange brukervilkår er på engelsk. Vi mener flere av kompetansemålene knyttet til digital kompetanse er bedre formulert i engelsk enn de er i samfunnsfag. Her burde samfunnsfag se til engelsk for gode kompetansemål om håndteringskompetanse. Kompetansemålene i engelsk har også et godt detaljeringsnivå.

Kommentarer til kompetansemålene – innspill

2. trinn:

Vi støtter følgende mål:

- *«bruke digitale ressurser i opplevelse av språket og for å møte autentiske språkmodeller»*
- *«følge enkle regler for personvern og vise hensyn til andre på nett»*

4. trinn:

Vi støtter følgende mål:

- *«bruke digitale ressurser i utforsking av språket og i samhandling med andre»*
- *«følge regler for samhandling og personvern på nett»*

7. trinn:

Her er særlig målet om å «*opptre etisk og forsvarlig på nett, og bruke strategier for å unngå uønskede hendelser*» viktig. Dette er et mål som bør fastholdes.

Vi støtter også:

- «*utforske og bruke digitale ressurser på en kritisk måte til språklæring, tekstsaking og samhandling*»
- «*lese selvvalgte tekster og formidle hovedmomenter ved hjelp av digitale ressurser*»

10. trinn:

Vi støtter følgende mål:

- «*bruke digitale ressurser på en kritisk og reflektert måte i arbeid med språklæring og tekstsaking og vise til kilder i egne tekster*»
- «*vise evne til etisk refleksjon og vurdering av egen rolle på nett*»

VGO:

Vi støtter følgende mål for yrkesfaglige utdanningsprogram:

- «*forvalte egen digital identitet og respektere andres i tråd med gjeldende regelverk*»
- «*bruke og vurdere læringsstrategier, deriblant bruk av digitale ressurser og teknologi i egen språklæring og kommunikasjon*»

Vi støtter følgende mål for studieforbereende utdanningsprogram:

- «*bruke ulike kilder på en kritisk og selvstendig måte og følge regler for kildebruk*»
- «*forvalte egen digital identitet og respektere andres i tråd med gjeldende regelverk*»
- «*bruke og vurdere læringsstrategier, deriblant bruk av digitale ressurser og teknologi i egen språklæring og kommunikasjon*»

Spørsmål 19. I læreplanene er det kompetansemål etter 2. trinn i noen fag, og etter 4. trinn i andre fag. Er det på lengre sikt en god løsning også å lage kompetansemål etter 1. trinn, for å få til en god begynneropplæring og bedre overgang mellom barnehage og skole?

Vi er glade for å se at det ikke er foreslått kompetansemål på 1. trinn lenger i engelsk. Vi støtter ikke kompetansemål på 1. trinn. Da seksårsreformen ble innført i skolen, var forutsetningen at første klasse skulle ha et førskolepreg, leseopplæringen skulle ikke skje før i andre klasse og barnehagelærere fikk lov å undervise de fire første skoleårene. Overgangen fra barnehage til skole kan være stor for mange, og det er viktig at barna får et positivt møte med skolen der de opplever mestring. For tidlig vekt på målstyring og prestasjoner kan forsterke en negativ effekt av tidlig skolestart. Barneombudet mener derfor at kompetansemål for første klasse bør unngås.

7. Læreplanen i norsk

Her er vårt høringsinnspill til læreplanen i norsk.

Spørsmål 1. Uttrykker læreplanen tydelig det viktigste alle elevene skal lære?

Barneombudet takker for muligheten til å kommentere høringen på læreplanen i norsk. Barneombudet mener det er viktig at det i norsk er kompetansemål om betydningen av språket

og hvordan ord og uttrykk kan påvirke andre. Vi støtter flere av kompetansemålene som er foreslått.

Digital dømmekraft er i liten eller ingen grad ivaretatt som selvstendig tema i kompetansemålene i norskfaget. Det burde vært flere kompetansemål, hvor elevenes digitale kompetanse ble styrket. Nå kan vi bare se et tydelig mål på 4. trinn. Vi har ikke konkrete forslag, men ber direktoratet om å vurdere om bruk av digitale medier bør løftes tydeligere frem i norskfaget.

Kommentarer til kompetansemålene

Vi viser til vår kommentar over, og ber om at direktoratet vurderer om norskfaget skal ha tydeligere mål knyttet til bruk av digitale medier.

Vi støtter følgende mål og mener at det er viktig at disse fastsettes:

4. trinn

- *«reflektere over hvordan språkbruken vår påvirker andre, og hvordan vi tilpasser og endrer språket i ulike situasjoner»*

7. trinn

- *«reflektere etisk over hvordan eleven framstiller seg selv og andre i digitale medier»*
- *«utforske og reflektere over sammenhengen mellom språk og identitet»*

10. trinn

- *«bruke kilder på en kritisk måte, markere sitater og vise til kilder i egne tekster»*
- *«utforske og vurdere hvordan digitale medier påvirker og endrer språk og kommunikasjon»*

Spørsmål 19. I læreplanene er det kompetansemål etter 2. trinn i noen fag, og etter 4. trinn i andre fag. Er det på lengre sikt en god løsning også å lage kompetansemål etter 1. trinn, for å få til en god begynneropplæring og bedre overgang mellom barnehage og skole?

Vi støtter ikke kompetansemål på 1. trinn. Da seksårsreformen ble innført i skolen, var forutsetningen at første klasse skulle ha et førskolepreg, leseopplæringen skulle ikke skje før i andre klasse og barnehagelærere fikk lov å undervise de fire første skoleårene. Overgangen fra barnehage til skole kan være stor for mange, og det er viktig at barna får et positivt møte med skolen der de opplever mestring. For tidlig vekt på målstyring og prestasjoner kan forsterke en negativ effekt av tidlig skolestart. Barneombudet mener derfor at kompetansemål for første klasse bør unngås.

Vennlig hilsen

Inga Bejer Engh
barneombud

Kjersti Botnan Larsen
seniorrådgiver

Brevet er godkjent elektronisk og har derfor ingen signatur.